

ज्योतिर्मय

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

□ पुणे □ वर्ष २३ □ अंक १०८ वा □ भारतीय सौर दिनांक १७ ज्येष्ठ शके १९४८, रविवार दि.०७ जून २०२६ □ पाने ६ □ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणसाठी)

विशेष लेख...

आगीच्या ज्वालांमध्ये जळतेय सुरक्षितता

- प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय साहित्य

दिल्लीमध्ये एका मागून एक आगीच्या घटना घडत आहेत. मालवीय नगरमध्ये हॉटेलला लागलेली आगीची घटना ताजी असतानाच आज पुन्हा एकदा नोएडामध्ये आग लागली. एका बहुमजली इमारतीला ही आग लागली. मालवीय नगरमध्ये लागलेल्या हॉटेलच्या आगीत २१ जणांचा जीव गेला. या घटनेला दोन दिवस होत नाहीत, तोवरच आता पुन्हा एकदा खळबळ उडाली.

वारंवार घडणाऱ्या आगीच्या घटना ही खरोखरच अत्यंत चिंताजनक बाब आहे.

दक्षिण दिल्लीतील मालवीय नगर भागात एका हॉटेलला लागलेली आग अतिशय भीषण होती, ज्यामध्ये २१ जणांचा होरपळून मृत्यू झाला आणि ४० हून अधिक लोकांना वाचवण्यात यश आले.

आगीत १२ विदेशी नागरिकांचा मृत्यू झाला, यात एका आफ्रिकन जोडप्याचाही समावेश आहे. मन हेलावून टाकणारी बाब म्हणजे हे जोडपे दिल्लीतील एका रुग्णालयात आयव्हीएफ उपचार घेत होते. हॉटेलला लागलेल्या भीषण आगीत या जोडप्याने एकमेकांच्या मिठीत अखेरचा श्वास घेतला.

बेसमेंटमध्ये शॉर्ट सर्किटमुळे ही आग लागल्याचा अंदाज आहे. इमारतीत सुरक्षेचे नियम धाब्यावर बसवल्याने ही दुर्घटना अत्यंत गंभीर झाली. हॉटेलमध्ये फायर एक्झिट (आग लागल्यास बाहेर पडण्याचा मार्ग) नसणे आणि वेंटिलेशनचा अभाव यांसारख्या नियमांचे उल्लंघन झाल्याचे उघड झाले.

आगीच्या ज्वालांमध्ये जळणारी सुरक्षितता ही मानवी निष्काळजीपणा, सद्दोष विद्युत उपकरणे किंवा नियमांकडे दुर्लक्ष केल्यामुळे उद्भवणारी गंभीर परिस्थिती आहे. ही केवळ मालमत्तेची हानी नाही, तर जीव आणि पर्यावरणाचा विनाश आहे.

उन्हाळ्यातील वाढते तापमान, निष्काळजीपणा आणि सुरक्षेच्या नियमांकडे होणारे दुर्लक्ष यांमुळे अशा दुर्घटनांमध्ये मोठी वाढ झाली आहे.

नॅशनल फ्रॉइड रेकॉर्ड्स ब्युरोच्या आकडेवारीनुसार, भारतातील आगीच्या एकूण दुर्घटनांपैकी सुमारे ६०% मृत्यू हे निवासी इमारतींमध्ये होतात, कारण तेथे व्यावसायिक इमारतींप्रमाणे पुरेशी अग्निसुरक्षा यंत्रणा उपलब्ध नसते.

इलेक्ट्रिकल शॉर्ट सर्किट, वाढते तापमान, गॅस गळती करणे, निष्काळजीपणा या कारणांमुळे आगीच्या घटना सतत घडतात.

दुर्घटना टाळण्यासाठी प्रत्येकाने सुरक्षा उपायांचे पालन करणे आवश्यक आहे: घरातील आणि इमारतीची सुरक्षाइलेक्ट्रिक ऑडिटकरायला पाहिजे. आपल्या घरातील वायरिंग जुनी झाली असल्यास किंवा वातानुकूलित यंत्र साखळी मोठी उपकरणे वापरताना मान्यताप्राप्त तंत्रज्ञांकडून इलेक्ट्रिक ऑडिट करून घ्यायला पाहिजे. प्रत्येक सोसायटी, इमारत आणि शक्य असल्यास घरातही अग्निशामक यंत्र ठेवावे आणि ते चालवण्याचे प्रशिक्षण घ्यावे. घरांमध्ये धूर ओळखणारे स्मोक अलार्म बसवावा, ज्यामुळे आग सुरुवातीच्या टप्प्यातच ओळखता येईल.

स्वयंपाकघरातील काळजीरग्युलेटर बंद करावा. रात्री झोपताना किंवा बाहेर जाताना एलपीजी सिलिंडरचे रेग्युलेटर आवर्जून बंद करावे. गॅसचा वास आल्यास: गॅस गळतीचा वास आल्यास घरातील विजेची बटणे चालू किंवा बंद करू नये. सर्व खिडक्या आणि दरवाजे उघडून घ्यायला पाहिजे.

आपत्कालीन प्रसंगी काय करावे? अग्निशामक दलाशी संपर्क: आगीची घटना घडल्यास त्वरित १०१ किंवा ११२ या क्रमांकावर फोन करून आपत्कालीन यंत्रणेला कळवा. लिफ्टचा वापर टाळा: इमारतीला आग लागल्यास खाली उतरण्यासाठी कधीही लिफ्टचा वापर करू नये नेहमी जिऱ्याचा वापर करावा पडा. आग लागल्यानंतर पश्चात्ताप करण्यापेक्षा अग्निसुरक्षा नियमांचे पालन हीच सर्वात मोठी सुरक्षा आहे.

‘वेडा कोण खुळा कोण’ इकडे युद्धबंदी आणि तिकडे हल्ले प्रति हल्ले

ज्योतिर्मय साहित्य

आखाती युद्धाचे राजकारण कमालीचे चिंताजनक बनले आहे त्यातही डोनाल्ड ट्रम्प यांची रोजची वक्तव्य आणि त्यांच्या राजकीय कोलांटउड्या यामुळे हे युद्ध कधी थांबणार याबाबत संभ्रम निर्माण झाले आहेत. राष्ट्राध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प महोदयांनी नेत्यांनी यांच्यावर टीकेची बरसात केली. विशेषतः लेबर मधील इजरायलच्या वाढत्या तणावावरून आणि लष्करी हल्ल्यांनंतर नेत्यांनी यांच्या धोरणावर टीका करताना ट्रम्प यांनी एका दूरध्वनी संभाषण दरम्यान त्यांचा उल्लेख वेडा आणि खुळा असा केला.

लेबनान वरील इजरायलचे हल्ले हा शांतता प्रस्तावात अडसर ठरत आहे. इराणला असे वाटते की जोवर इजरायल लेबनानवरील कारवाई थांबवत नाही तोवर शांतता बोलणी अशक्य आहे.

खरे तर मुळामध्ये आखाती युद्धात अमेरिकेला गोवण्यात नेत्यांनाहो

हेच कारणीभूत ठरले आणि त्यामुळे अमेरिकेचे मोठे नुकसान झाले आता नेत्यांनाहो यांची मैत्री संकटात आणणारी आहे असे पाहून डोनाल्ड ट्रम्प यांनी त्यांना धारेवर धरले आहे त्यात नवल ते काय.

कोण वेडे कोण शहाणे इजरायलच्या लेबनान वरील

हल्ल्यामुळे युद्धबंदी धोक्यात आली आहे हे पाहून डोनाल्ड ट्रम्प महोदय कमालीचे संतप्त झाले आणि त्यांनी आपले परममित्र नेत्यांनाहो यांना वेडे झालात काय असा धरचा आहोर केला.

दूरध्वनीवर त्यांनी उधळलेली स्तुती सुमने जगातील प्रसार माध्यमात

प्रा. डॉ. वि. ल. धार्लकर

जगाच्या पाठीवर...
प्रा. डॉ. वि. ल. धार्लकर
मो. 9225313592 ई-1108,
कलकत्ता, लॉरिया रोड, वावर्धन, पुणे

कोण वेडे आणि कोण शहाणे? वेळ पांघरून पेडगावला कोण निघाले आहे आणि त्या दोघांच्या वेडेपणात सारे जग युद्धाच्या खाईत लोटले गेले आहे आणि इंधन टंचाई महागाई यांचे चटक साऱ्या जगाला बसत आहेत.

आम्ही शरण येणार नाही, अमेरिकेशी युद्ध अटळ आहे अशी निर्वाणीची भाषा इराण वापरत आहे. ट्रम्प महोदय वैयागले आणि त्यांनी संतप्त होऊन परममित्र नेत्यांनी हो यांना स्तुती सुमनांची लाखोली वाहिली.

डोनाल्ड ट्रम्प यांची गणिते आणि समीकरणे खरोखरच अद्भुत आहेत त्यांनी असेही खडसावले की मी नसतो तर तुम्ही तुम्हात असता. (क्रमशः)

इवलयाशा ओंजळीने भविष्याला द्यावे दान

ज्योतिर्मय साहित्य

.....तम उन्हाच्या काहिलीत, त्या घनगर्द मेघातून घसरणारे ते मोती तिच्या ओटीत सांडावे, अन् उठणारे तंग, तिच्या त्या मंद गंधात वाऱ्याची मंद झुळूक यावी अन् हळूवार मोरपीस फिरवून गालावर एक स्मित उमटवून जावे. आणि अशाच एका भारावलेल्या त्या क्षणी चित्र रूपाने नजरेत सामावणारी “महा सीड बॉल रोपन मोहीम” ची जाहिरात प्रसारमाध्यमांच्या रूपातून पुढे आली. आणि मानाला एक सुखद शांतता देऊन गेली. आणि ओठांवर आले.

इवलयाशा ओंजळीने भविष्याला द्यावे दान घडणाऱ्या त्या मातीतून सुवर्णमय उद्याचे उलगडावे पान.

एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना सातारा पाडळी बीट यांच्या वतीने आयोजित जागतिक पर्यावरण दिनांमिमत “एक बी लावूया, एक झाड वाढवूया” अशा सुंदर. उपक्रमासाठी मनःपूर्वक खूप खूप शुभेच्छा आणि खरंच खूप छान उपक्रम

वाढत्या जागतिकीकरणाचा पर्यावरणावर होणारा परिणाम पाहता हा उपक्रम अतिशय स्तुत्य आणि खरोखर कौतुकार्ह असू शकतो आहे.

मातीतून अंकुरणाऱ्या त्या अंकुराला घडवणाऱ्या त्या प्रत्येक हाताचे त्या कृतीचे, त्या विचाराचे करावे तेवढे कौतुक कमीच आहे.

कुस उजवेले उद्या तिची

हिरव्या कंच पर्ण अंकुरानी, साद देईल निसर्गाला नवनिर्माणाची कहाणी, तम काहिलीत ही उद्या ती (धरा)

भिजेल ओल्या चिंब सुख समाधानात न्हाऊनी.

खरं सांगाथचे तर वरील चारोळी मागच्या काही दिवसात असेच प्रसार माध्यमांच्या रूपातून पृथ्वीचे एक इतके भयानक चित्र नजरेत आले. पण कोवळ्या पानावर विसावलेले मन उदवेगाने भडकले, अन् भविष्यातील चिंतेचे काळेभोर ढग सभोवती पिंपा घालू लागले. हे कुठे तरी थांबायला हवे, आपणच आपल्यापासून सुरुवात करायला हवी, वृक्ष संवर्धन, संरक्षण, जतन करणे हे माझे कर्तव्य आहे, आणि ते मी पार पाडणारच.

सहज मनाच्या पावळीतून...! अंकुरणाऱ्या अंकुराचे अन् धरणी माय चे अस्तित्वाचे नाते खोलवर कुठे तरी गुंतत जाते. अन् अशाच

त्या मुदला हळूवार पावळी सुटू लागली. जमिनीत मुरलेल्या अंकुराची डीर तृण पात्यात सामावण्या आकार घेत होती. ऊन वारा पावसात हळूवार अंकुरत होती. परिवर्तन हा तर निसर्गाचा नियमच. मला निसर्गाची अनेक रूपे आवडतात. क्षण, पळे, वेळेला मागे टाकत भविष्याच्या दिशेने मार्गक्रमण करीत असतातच.

टप टप बरसती धारा मध्ये ऊन सावलीचा कवडसा, पाना पात्याबरी विसावतो,

सोनेरी जणू सोन किरण जसा. अन् वर्षा ऋतूच्या अशाच टप टप बरसणाऱ्या पावसात अन् उघडमिटी प्रमाणे मध्ये मध्ये डोकावणाऱ्या उन्हाच्या त्या सावलीत तो नाजूक कोमल अंकुर तृण पात्यातून अंकुरेल.

इवली इवली पाने ऊन वारा पाऊसाचा वेध घेत नाजूक अशा वेलीचा तो आकार घेत बहरू लागतील.

देठ फांदी पानातून स्वत्वाच्या लढा लढत वेल बहरू लागेल.

अर्थातच त्याला निसर्गाचे योगदान आहेच. निसर्गातील अनेक अशा गोष्टींचा आणि अस्तित्वाच्या वाटचालीत महत्वाचा वाटा असतोच आणि आहे.

माहीत नसते कोण कोणासाठी चुकून पडतात ऋणानुबद्धाच्या गाठी.

पण तरीही, का? कोठे? कशा? केव्हा घडून येतात भेटी.. अशाच अस्तित्वाच्या वाटेवर चालत चालत रोज नव्या आकारात येऊन एक स्वतःचे एक वेगळे रूप आकार घेत अस्तित्त्व निर्माण होत असते. एवढेच नव्हे तर मुळ्यातून आणखी मुळ्या फुटतील. वेलीवर अनेक पाने बहरतील, अन् बहरेलेल्या पानातून अनेक कळ्या बहरू लागतील.

वेलीवर फुलं फुलते, अन् दृढबिंदू पाकळी पाकळी ओलावते. अंकुरल्या अंकुराचे अन्

मातीचे अस्तित्वाचे नाते. *खोल खोल अस्तित्वाच्या* *तळाशी गुंतत ते जाते.* *शब्दांनी शब्दांसाठी चे* *मोल..! शब्दात का होते!*

जाणिवेच्या ही खोल पलिकडे

“मधुश्रवण” अंतर्गत

अष्टपैलू सुंदर गीते

फक्त हिंदी चित्रपट गीतांवर आधारित

सादरकर्ते

पं. विश्वनाथ ओक

अर्थ, भाव, शब्द, रचना, सुरावट, ताल, लय आणि गायकी हा आठही पैलूंनी नटलेली हिंदी गीते.. ध्वनिमुद्रिकांच्या माध्यमातून आस्वाद देणारा आगळा वेगळा कार्यक्रम...

रविवार दिनांक 7 जून 2026

संध्याकाळी 5 वाजता

स्थळ - मृदंग कला दालन

319, N3 CIDCO सिडको उद्यान पुलाच्या खाली, Baker's laungue च्या मागे, छत्रपती संभाजी नगर.

पसायदान प्रतिष्ठान गुहागर, जि. रत्नागिरी आणि दीपलक्ष्मी नागरी सहकारी पतसंस्था, सातारा आयोजित

!! सस्नेह निमंत्रण !!

!! पुरस्कार प्रदान आणि पुस्तक प्रकाशन समारंभ !!

पसायदान प्रतिष्ठान, गुहागर (जि. रत्नागिरी)

राज्यस्तरीय साहित्य पुरस्कार - २०२६

साहित्य, संवेदना आणि सर्जनशीलतेचा महागौरव!

पुरस्कार प्राप्त साहित्यकृती व साहित्यिक

1) स्मृतीशेष डॉ. नागनाथ कोतापल्ले उत्कृष्ट कादंबरी पुरस्कार 'पीळ' - दिवाकर कृष्ण आचार्य

2) श्री. भारत सासणे उत्कृष्ट कथासंग्रह पुरस्कार 'खांदे मळणी' (कथासंग्रह) - अनंता सूर

3) पसायदान राज्यस्तरीय उत्कृष्ट कवितासंग्रह पुरस्कार

1) 'यामिन आणि इतर दीर्घ कविता' - चंद्रकांत बाबर

2) 'थिजलेल्या माणुसकीचा गहिवर' - सौ. सोनिया पाटील

3) 'पुष्पक्राचा' - रचना

अक्षरयात्रेतील शब्दांचा सन्मान... साहित्याचा दैदिप्यमान उत्सव!

!! *कार्यक्रमाचे अध्यक्ष* !!

श्री. भारत सासणे, पुणे (साहित्य अकादमी पुरस्कार विजेते, माजी अध्यक्ष अखिल भारतीय साहित्य संमेलन)

हस्ते: प्रमोद बापू कोपर्डे ज्येष्ठ साहित्यिक, सातारा.

स्थळ व वेळ :-

दीपलक्ष्मी सांस्कृतिक हॉल ७५९-३१, शनिवार पेड-सातारा

दिनांक ०७/०६/२०२६

सारायकाळी ४ वाजता.

आयोजक

पसायदान प्रतिष्ठान गुहागर, जि. रत्नागिरी आणि श्री दीपलक्ष्मी नागरी सहकारी पतसंस्था, सातारा.

!! कादंबरी प्रकाशन समारंभ !!

अर्धव पब्लिकेशन जळगाव, प्रकाशित

"बुटक्यांचे बेट"

:- बाळासाहेब लबडे

श्री. विनोद कुलकर्णी आयोजक अखिल भारतीय साहित्य संमेलन सातारा.

श्री. मांगीलाज राठोड ज्येष्ठ साहित्यिक, बुलढाणा.

श्री. शिरिष चिटणीस प्रसिद्ध लेखक, अध्यक्ष श्री दीप लक्ष्मी सहकारी पतसंस्था सातारा.

प्रा. महादेव रोडके ज्येष्ठ कवी पुणे

आम्ही तुमचे पुस्तक प्रकाशित करू !

प्रत्येक लेखकांचे एकच स्वप्न असते ते म्हणजे माझ्या कवितांचे, लेखांचे, कथांचे, कादंबरीचे पुस्तकात रूपांतर व्हावे व ते जास्तीतजास्त वाचकांपर्यंत पोहोचावे, मग हे स्वप्न आम्ही पूर्ण करू. उत्कृष्ट छपाई, साजेसे मुखपृष्ठ अगदी कमी वेळेत व अगदी विनम्र, मग वाट कसली बघता तुमचे स्वप्न पूर्ण करा ज्योतिर्मय प्रकाशन सोबत. लगेच कामाला लागू व आम्हाला खाली दिलेल्या नंबरवर संपर्क करा. ज्योतिर्मय प्रकाशन

पुणे ■ छ. संभाजीनगर

संपर्क : 7743 81 8559

ज्योतिर्मय प्रकाशन

जात्यावरच्या
ओव्या.....

मावेना मांडवात
दाटल्या लेकीबाळी
गठुडे सुटले मनाचे
सारे लग्नाच्या वेळी ||६७९||

मावेना मांडवात
मंडळी गावोगावीची
माना पानाचे सोहळे
चव पानसुपारीची ||६८०||

©® सौ. मनोरमा बोरडे
छत्रपती संभाजी नगर
मो. 70207 33758

मनोपनिषद अर्थात मनाचे
श्लोक-भाग ३८

ज्योतिर्मय साहित्य

ज्यावेळी पहिल्यांदा बाफेवरचे पहिले रेल्वे इंजिन धावले आणि त्याच्या सहाय्याने रेल्वे धावली, त्यावेळी लोकांनी थक्क होऊन तिच्याकडे पाहिले. ही गोष्ट त्यांच्या दृष्टीने अद्भुत होती. बैल, घोडे किंवा ओढणारे कोणीही नसताना ही गाडी कशी चालते याचे कोडे सर्वसामान्यांना पडले होते. पण जेव्हा ही गोष्ट त्यांना नित्याची झाली आणि त्यामागील कार्यकारण भाव समजला तेव्हा तिचे आश्चर्य त्यांना वाटेनासे झाले. हळूहळू ते तंत्रज्ञान आपण जाणून घेतले, त्याचा अभ्यास केला. त्यात पुढे प्रगती झाली.

विजेवर, डिझेलवर धावणाऱ्या रेल्वे इंजिनांची निर्मिती झाली. त्यासाठी त्या तंत्रज्ञानाच्या सानिध्यात आपल्याला जावे लागते.

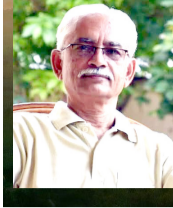
तशीच ईश्वराने निर्मिलेली ही सृष्टी अद्भुत आहे. चंद्र, सूर्य, तारांगणे, मेघमाला, निरनिराळे प्राणी, पक्षी, वनस्पती आणि सूक्ष्मजीव पाहिले की थक्क व्हायला होते. या गोष्टी एकदा काळजीपूर्वक पाहिल्या की त्याच्या मागील कार्यकारण भाव जाणून घेता येईल. एखादे तंत्रज्ञान जाणून घ्यायचे असेल तर ज्याने ते निर्माण केले आहे त्याच्याजवळ जाऊन

आपल्याला ते शिकावे लागते. या सृष्टीचा निर्माता ईश्वर आहे. तिचा कार्यकारणभाव जाणून घेण्यासाठी भगवंताला शरण जावे लागेल.

शरण जाणे म्हणजेच भगवंताच्या जवळ जाणे. त्याशिवाय हे शक्य नाही. म्हणून समर्थ म्हणतात, "मना सज्जना राघवी वस्ती

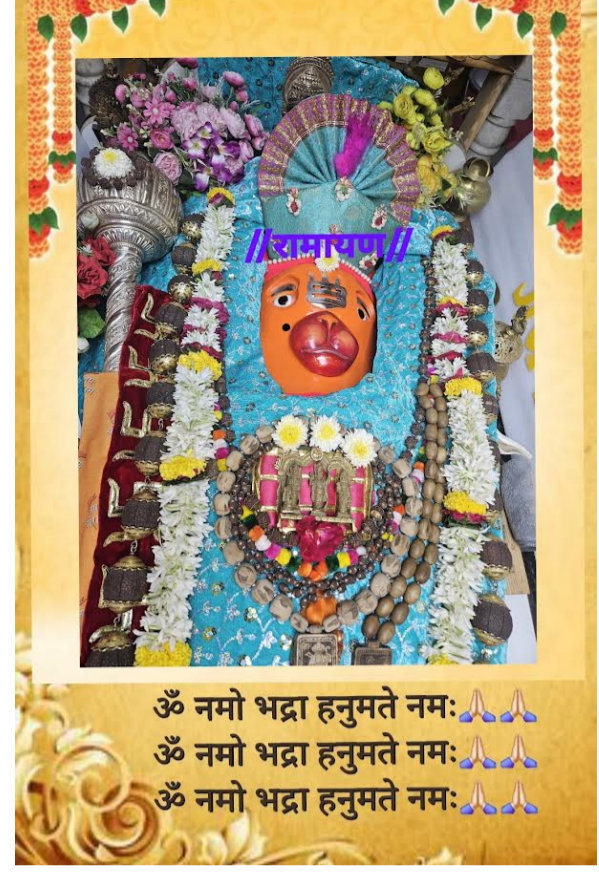
उगवतीचे रंग

विश्वास देशपांडे
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९३९२

कीजे. " आपल्याला त्याच्याजवळ वस्ती केल्याशिवाय पर्याय नाही. त्यामुळेच भगवंताच्या अस्तित्वाचे ज्ञान आपल्याला प्राप्त होईल आणि या चराचरात तो कसा भरून राहिला आहे त्याचेही ज्ञान होईल. आपले कल्याण कशात आहे हे देखील समजेल आणि मग आपोआपच आपली वाटचाल व्यवहारातून अध्यात्माकडे आणि अध्यात्माकडून मोक्षाकडे अशी सुरु होईल. समर्थांचे हे सांगणे आपल्या हिताचे आहे. म्हणूनच ते म्हणतात की याची कधीही अवज्ञा करू नकोस.

स्वसंवाद : १) मी कधी या सृष्टीकडे खऱ्या अर्थाने थक्क होऊन, आश्चर्याने पाहिले आहे का? की सर्व काही गृहीत धरून जगतो आहे?
२) माझे मन खरोखरच "राघवी वस्ती" करते आहे का, की ते अजूनही बाह्य जगातच भटकत आहे?
३) समर्थांची ही विनंती मी मनापासून स्वीकारली आहे का, की अजूनही दुर्लक्षच करत आहे?
(क्रमशः)

ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः
ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः
ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः

॥ संजय उवाच... ॥

@संजय काव्या पुणे 7743918559

परिस्थिती

प्रत्येक जण परिस्थिती नुसार बदलतो, परिस्थिती माणसाला बदलण्यास कारणीभूत असते, आपण खंबीर असल्यास कसल्याही परिस्थितीला तोंड देण्यास तयार होतो म्हणून खंबीर राहा डगमगू नका. (Don't be afraid to fight)

श्री ब्रह्मचैतन्य
गोंदवलेकर महाराज

ज्योतिर्मय साहित्य

भगवंत असण्याची जी स्थिती तिचे नाव भक्ती; आणि हा सर्व विस्तार माझा नाही या बुद्धीने राहणे याचे नाव वैराग्य. सर्व काही रामाचे आहे असे समजणे, म्हणजे सर्वस्व रामास अर्पण करणे होय. परमार्थाच्या आड काय येते? धन, सुत, दारा वगैरे आड येत नाहीत, तर त्यांच्यावरचे जे ममत्व, ते आड येते. वस्तुवर आसक्ती न ठेवणे हे वैराग्य आहे, ती वस्तूच नसणे हे वैराग्य नव्हे. एखाद्याची

देहसुखाची अनासक्ति म्हणजे वैराग्य

बायको मेली किंवा नसली म्हणजे तो विरक्त आणि असली तर आसक्त, असे म्हणता येणार नाही. बायको असून लंपट नसेल तर तो विरक्तच आहे. आहे ते परमात्म्याने दिले आहे, आणि ते त्याचे आहे, असे मानून आनंदाने राहणे हे वैराग्य होय. या भावनेत राहून जो इंद्रियांच्या नादी लागत नाही तो वैरागी. संसार हा नश्वर आहे हे ओळखून वागावयाचे आहे. तो टाकता येत नाही; त्यात राहून आसक्ती न ठेवली की तो टाकल्यासारखाच नाही का? फळाची आशा न करता सत्कार्य करणे हे भक्तीचे लक्षण आहे, आणि कर्तव्याच्या आड येणारी प्रत्येक गोष्ट बाजूला सारणे हे वैराग्याचे लक्षण आहे. आसक्ती न ठेवता कर्तव्याच्या गोष्टी करणे ही तपश्चर्या होय. देहसुखाची अनासक्ती किंवा हवेनकोपण टाकणे म्हणजेच वैराग्य. खरोखर, विचार करा, प्रपंचात मनासारख्या गोष्टी कुठे मिळतात? त्या मिळणे न मिळणे आपल्या हातातच नसते. अमुक हवे अथवा नको, असे कशाला म्हणावे? असे न म्हणता, रामाचेच होऊन राहावे म्हणजे झाले. जो रामाजवळ विषय मागतो, त्याला रामापेक्षा त्या विषयाचेच प्रेम जास्त आहे असे सिद्ध होते. विषय बाधक नाही, पण विषयासक्ती बाधक आहे. भगवंताला प्रसन्न करून घेऊन नाशिवंत वस्तू मागितली तर काय उपयोग? नामावर प्रल्हादाने जशी निष्ठा ठेवली, तशी

आपण ठेवावी. त्याने नाम श्रद्धेने घेतले आणि निर्विषय होण्याकरिता घेतले. आपण ते विषयासाठी घेऊ नये. जगातले सर्व लोक सुखासाठी प्रयत्न करीत आहेत. शास्त्रांचे पुष्कळ संशोधन होऊन इतकी सुधारणा झाली, त्यामुळे देहसुख पुष्कळ वाढले; पण मानव सुखी झाला नाही. आजारी माणसाचा ताप जोपर्यंत निघत नाही तोपर्यंत त्याचा रोग बरा झाला नाही. त्याचप्रमाणे मानव सुखी झाला नाही, तोपर्यंत खरी सुधारणा झाली नाही असे समजावे. सध्या जगाला सुधारण्याचा आणि जगावर उपकार करण्याचा काल राहिलेला नाही. प्रत्येकाने आपल्याला तेवढे सांभाळावे. यासाठी भगवंताचे अनुसंधान चुकू देऊ नये; मग धोका नाही. सगळ्यांनी असा निश्चय करा की, भगवंताच्या नामापरत्या गोष्टी ऐकायच्या नाहीत. जे मिळेल त्यात समाधान मानायला शिका. 'मी भगवंताचा आहे' असे म्हटल्यावर सर्व जगत आपल्याला भगवत्स्वरूप दिसू लागेल यात शंका नाही. ही केवळ कल्पना नाही, आपण अनुभव घेऊन पाहात नाही. त्यासाठी नामस्मरण आपण राहू या. जगात भगवंतावाचून सत्य वस्तू नाही ही ज्याची निष्ठा तोच खरा.

संत जनाबाई
संत नामदेव, संत जनाबाई, नामदेवांची आई गोणाई, आणि वडील दामा शेट्टी यांचा किती अधिकार मोठा होता की, दिवाळीच्या अभ्यंग स्नानासाठी राउळातील पांडुरंग नामदेवांच्या आग्रहाखातर त्यांच्या घरी आले. या सर्वांना ते प्रत्यक्ष दिसले. गोनाईने उटणे लावले, दामाशेट्टीने स्नान घातले. अंग पुसले. आणि प्रभुस भोजन देऊन तृप्त केले. आणि जनाबाईनी विडा दिला. या संतांच्या अवस्था इतक्या उच्च होत्या की, हे अनुभव ज्या क्षणी त्यांना आले, तो दिवस दिवाळी पेक्षाही फार मोठा उत्सव असणार यात शंकाच नाही. नामाचीये बळे न भिऊ सर्वथा/ कळी काळाच्या माथा सोटे मारू// वैकुंठाचा देव आणुया किर्तनी/ विठ्ठल गाऊनी नाचू रंगी// सुखाचा सोहळा करुनी दिवाळी// प्रेमे वनमाळी चिती धरू// सावता म्हणे ऐसा भक्ति मार्ग धरा/ तेणे मुक्ती द्वारा ओळंगती

सुख दुःखाचे तंरंग माणसा-माणसाचे

वसंत कुलकर्णी,
छ.संभाजीनगर,
मो. 96730 67194

स्वतःशी संवाद साधला तर.

जोपर्यंत आपले हातपाय चालतात, आपण करू शकत आहे, तोपर्यंत सुखाची झोप येण्यासाठी काही तरी करत राहावे. बाहेरच्या गोष्टींमध्ये आपण अनेकदा स्वतःशीच बोलणे विसरून जातो. महान लोक प्रेरणादायी लोक चारित्र्य व कर्तव्यपरायण होते त्यामुळे सुखदुःखाच्या समतोलाला बरोबर त्यांनी जीवनातही समतोल साधला म्हणून सुख समाधानाचा हाच फार्मूला आहे. नातेसंबंधातून ताणतणाव, अती लालसा, धनाचा हव्यास व नितीमुल्याची घसरण, ऊदासीपणा दुःखाकडे वाटचाल करते, म्हणून त्यापासून "अलट" राहा दुःख व अडचणी मग त्या शारीरिक आणि मानसिक सर्वांनाच असतात. परंतु हे लपवून चेहर्यावर मात्र हास्य निर्माण करून मी सुखी आहे हे दाखवावे लागतेच ना? पद्धती वेगवेगळ्या पण त्यातच हे सर्व जीवन भरलेले असते, पण आपण मान्य करत नाही! माणूस किंवा सी यांच्या दुःखाचे कारण त्याचे दुःख किंवा अडचण नसून त्यांनी केलेल्या अपेक्षा असते हे लक्षात ठेवा! काळजी घ्या गुड डे व्हेरी गुड मॉर्निंग आणि वाचत राहा सुख दुःखाचे तंरंग माणसा-माणसाचे.

आरोग्य संजीवनी

डिप्रेसन दूर करण्यासाठी उपाय

ज्योतिर्मय साहित्य

१) डिप्रेसन म्हणजे वेड नव्हे. याबद्दल संकोच, कमीपणा बाळगू नये. आपल्याला डिप्रेसन (नैराश्य) आले आहे, हे स्वतः मान्य करणे महत्वाचे आहे. त्यानंतरच उपायांचा विचार करता येईल.

२) डिप्रेसनमध्ये कुटुंबाचा व मित्रमंडळींचा मानसिक आधार खूप मोलाचा आहे. त्यांच्याशी मोकळेपणाने बोलावे.

३) डिप्रेसन पासून दूर राहण्यासाठी स्वतःला सतत गुंतवून घ्यावे. स्वतःला आवडणारे काम करावीत. काहीच करायला नको वाटत असेल तरीही काहीतरी करावे.

४) सकारात्मक विचार करावा. नकारात्मक विचारांपासून जाणीवपूर्वक दूर रहावे. चॅनेल वरील नकारात्मक बातम्या पाहू नयेत.

५) आहारात बदाम, जवस, ग्रीन-टी, नारळ, टमाटर, पालक यांचा समावेश करावा. अश्वगंधा पाक दुधासोबत घ्यावा. दूधामध्ये दोन चमचे मध मिसळून दिवसातून दोन वेळा घ्यावे.

६) डी-विटामिनयुक्त पदार्थ खावेत. याचा संशोधन मिळतो, त्याचा वापर आठवड्यातून एकदा, असा चार आठवडे करावा. ब्राह्मी, हिंग, शंखपुष्पी यांचे समसमान चूर्ण करून रोज घ्यावे.

७) चमेलीची फुले नैराश्य कमी करतात. या फुलांचा गंध मेंदू मधील उष्णता कमी करतो. हा प्रयोग करून पहावा.

८) रोज किमान अर्धा तास मेडीटेशन करावे. यामुळे मन शांत होते, अस्वस्थता कमी होते. ऑंकार, प्राणायाम करावा. यामुळे डिप्रेसनची लक्षणे कमी होतात.

९) रोज पंधरा ते वीस मिनिटे ज्ञान मुद्रा करावी. दोन्ही हात गुडघ्यावर ठेवून,

संकलन -
डॉ. प्रमोद डेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क - ९२ ७१ ६६९ ६६९

अंगठा आणि तर्जनीची टोके एकमेकाला लावावी, इतर तीन बोटे सरळ ठेवावी. या मुद्रेमुळे मन शांत होते, डिप्रेसन कमी होण्यास मदत होते.

१०) मोकळ्या हवेत फिरायला जावे. प्रकृती व वयानुसार हलका व्यायाम करावा. दीर्घश्वसन करावे. एरोबिक्स करावे. याचा रक्ताभिसरण प्रक्रियेवर चांगला परिणाम होतो. छातीवर येणारे दडपण, धडधड कमी होते. एनडोर्फिन सारखी मन आनंदी ठेवणारी केमिकल शरीरात स्वतःचात.

११) लांब फिरायला, ट्रीपला जावे, विनोदी सिनेमे पहावेत. गाणी, संगीत ऐकावे. लहान मुलांशी खेळावे. घरी पाळीव प्राणी असेल तर त्यांच्याशी खेळावे. एकटे बसावे असे वाटले तरी एकटे बसू नये. मित्रांबरोबर वेळ घालवावा.

१२) निसर्गाशी एकरूप होण्याचा प्रयत्न वेगवेगळ्या छंदात वेळ घालवावा जसे कि, आकाशातील रंग पहावे. बागेत काम करावे, जे आवडेल ते करावे. विशेषतः पूर्वी आवडत असणाऱ्या गोष्टी अगदी ठरवून कराव्यात. यामुळे ते मजेदार दिवस पुन्हा येऊ शकतात.

१३) समुपदेशक, कौन्सिलर यांचा सल्ला घ्यावा. त्याप्रमाणे वागण्यात बदल करावा.

प्रभातपुष्प

षटकोळी माझी
संध्याराणी जयहिंद कोल्हे (काव्यसंध्या)
कळंब जि. धाराशिव मो. 87885 91371

शिवराज्याभिषेक सोहळा

मावळ्यांसह घेतली शपथ
स्वराज्य निर्मातीची खरी
यश प्राप्त केले
आयोजन सर्व करून
शिवराज्याभिषेक सोहळ्यात सर्व
राजांसह जनतेला बोलावले

भव्यदिव्य राज्याभिषेक सोहळ्यात
३२ मण सोन्याचे
"सिंहासन" बनवून घेतले
नविन "शक" सुरू
करून "शिवराई" हे
चलन जारी केले

अधिक वाणासाठी खास खुसखुशीत अचूक प्रमाणातील जाळीदार अनारसे

ज्योतिर्मय साहित्य

प्रत्येक दिवाळीत लक्ष्मी पूजासाठी म्हणून खास लक्ष्मीचा आणि नारायणाचा आवडता पदार्थ म्हणून अनारसे बनवले जातात. तसेच दर चार वर्षांनी येणाऱ्या अधिक महिन्यात सुद्धा हे जावईबापुना वाण देण्यासाठी म्हणून खास बनवले जातात कारण जावई म्हणजे नारायणच असतो असे मानले जाते. मला तरी इतका आटापिटा करून होणारा हा पदार्थ नक्की कोणी शोधला असेल याची खूपच उत्सुकता वाटते अगदी लहानपणापासूनच पण एक मात्र नक्की, हा पदार्थ न आवडणारा खूपच विरळा. कोणालाही मोहात पाडणारा असा हा हुकमी पदार्थ आहे फराळतला. हा खाताना मात्र कोणीही डापट्या वगैरे विचार मनात सुद्धा आणत नाहीत बरका! मग पहायचे ना?

साहित्य : अर्धा किलो जुना तांदूळ, ३७५ ग्राम किंवा एक वाटी चिरलेला गुळ, थापण्यासाठी पाव वाटी खसखस, तळण्यासाठी तूप किंवा रिफाईंड तेल.

कृती : प्रथम जास्तीतजास्त जुना किंवा रेशनचा तांदूळ स्वच्छ करून चोळून भरपूर पाण्याने तीन, चार वेळा धुवून घ्यावा. मग त्यात भरपूर पाणी घालून घट्ट झाकून ठेवावा. असे सलग तीन दिवस करावे. शेवटी

तांदूळ खूप भिजल्यामुळे एकदम सॉफ्ट होऊन लगेच चुरा होतो म्हणून एकदम हलक्या हातानी धुवून पाणी काढून घ्यावे. तीन दिवसानंतर तांदूळ जाळीच्या गाळण्यावर काढून त्यातील सर्व पाणी निथळले की सूती जाड कापड पसरून त्यावर पसरावेत. हे सावलीत किंवा साधारणपणे मध्यम हवेच्या पंख्याखाली २०.. २५ मिनिटे हलकेच सुकवावेत. हे थोडेसे दमट असावेत. एकदम कोरडे करू नयेत. वरून सुकले, हाताना चिकटले नाहीत की ते मिक्सरच्या भांड्यात काढून घेऊन एकदम बारीक होईपर्यंत मस्त फिरवावे. मग सपीटाच्या म्हणजेच सुजीच्या एकदम बारीक चालणीने हे पीठ चाळून घ्यावे. वरचा जाड राहिलेला रवा पुन्हा मिक्सर मधून फिरवून बारीक करून चालणीने चाळून घ्यावा. अगदी थोडासा शेवटी राहिला तरी तो कशातही वापरू शकतो.

मग त्या चाळलेल्या पिठात गुळ एकदम बारीक खिसून किंवा कुटून घालावा. गुळ शक्यतो पिवळाच असावा म्हणजे अनारशाना छान रंग येतो. मुख्य म्हणजे तो चिकीचा नसावा. नाहीतर गुळाच्या ऐवजी साखर घातली तरी चालते. त्याचे अनारसे जास्त जाळीदार बनतात आणि रंग पण पांढराशुभ्र येतो. फक्त हे किंचित

कडक बनतात, आणि गुळाचे चविला जास्त खमंग, छान लागतात.

आता हे हलकेच थोडे थोडे व्हायपरवर फिरवून घेतले तरी हरकत नाही. छान मिक्स होते. शेवटी त्याचे मोठे मोठे लाडू बनवून एका डब्यात घट्ट झाकून कमीतकमी तीन दिवस तरी ठेवावेत म्हणजे ते गुळामुळे छान पाणी सुटून ओलसर होतील. हे किंचित पघळलेले पण दिसतील, पण काळजीचे कारण नाही. उलट ते मस्त सॉफ्ट बनलेले असतील पेढ्यासारखे! त्याचे छोटे छोटे बॉल्स बनवून किंचित दाबून पेढे

बनवून घ्यावेत.

आता सॉसर कढईत साजूक तूप किंवा रिफाईंड तेल गरम करण्यास ठेवावे. मग एका डिश मध्ये किंवा परातीत थोडी खसखस पसरून बोटांना तूप लावून त्या बोटांनी हलके हलके गोल अनारसे थापून घ्यावेत. जास्तीतजास्त तीन, चारच एकावेळी थापून गरम तुपात खसखशीची

बाजू वरती करून अलगत एकेक सोडावेत आणि वरून झाल्याने कढईतील गरम तूप सोडत सोडत छान तळून घ्यावेत. तळून झाला की झाऱ्यावर अनारसा घेऊन

उलटण्याने वरून किंचित दाबून जास्तीतजास्त तूप निथळून काढून टाकावे आणि मगच हा अनारसा चालणीत काढून घ्यावा. ही चाळणी किंचित तिरकी करून एका डिशवर ठेवावी म्हणजे अनारशातील सगळे तूपतेल निथळून तो खुसखुशीत बनतो. अशा प्रकारे सर्व अनारसे तळून घेऊन थंड झाले की घट्ट झाकण्याच्या डब्यात भरून ठेवावेत.

वैशिष्ट्य :

याच प्रमाणाने आणि याच पद्धतीने बनवलेले अनारसे खात्रीने सुरेखच बनतात हे बनवण्याची प्रोसेस तशी खूप किचकट आणि वेळ खाणारी असते. पण हल्ली ज्यांना इतका वेळ नसतो त्यांच्यासाठी अनारशाचे पीठसुद्धा गुळाचे, साखरेचे जसे हवे तसे मिळते. बाजारत किंवा घरगुतीही त्यामुळे बनवणे अगदीच सोपे झाले आहे. चिकटचे थंडगार, कधीतरी बनवून ठेवलेले कडकडीत अनारसे खाण्यापेक्षा घरी बनवलेले गरम गरम साजूक तुपातले अनारसे खाण्यातली गंमत काही औरच असते. हे पीठ खूप दिवस व्यवस्थित राहते

त्यामुळे आपल्या सोयीनुसार कधीही आधी पीठ बनवून ठेवले तरी हरकत नाही. मग काय, सोपेच आहे की! लागला ना लगेच तयारीला?...

कवितेच्या लाटावर...

तिच्या मर्यादा उंबरठा
चुलमुल सांभाळत
ओलांडली उंबरठा
राखुनी मर्यादा
उजळला तिच्या
अस्तित्वाचा दिवा

ती लांघत नाही
तिची रेष
तरी समाज का करी
तिचा द्वेष

होती ती उंबरठातच
सांभाळुनी घरदार
तरी तिच्यावर शंकेच्या
प्रश्नांचा भडीमार

तिचा उंबरठाच
तिची ओळख खरी
ती मर्यादा जपणारी
सशक्त कणखर नारी

उंबरठात राहूनही
तिची आकाशाला गवसणी
तिची आकाशाला गवसणी

सौ. मनीषा सोनेकर /
सोनकांबळे
देगलूर. 9960028899

आज जागतिक पर्यावरण दिन.....

आज जागतिक पर्यावरण दिन

- आज धरणी व्याकूळ झाली, वेदना तिच्या पाठी लागली. वृक्षतोड झाली वाढले सिमेंट जंगल, कसे होणार मानवाचे मंगल.?
- पाखरांचे गीत कानी येईना, ओसाड वनराई कोणा बघेवना. वाढले प्रदूषण, कमी झाली वनराई, धरणी ओ कशी गाईल अंगाई.
- आपण टाळूया वापर प्लास्टिकचा, होईल मोकळा भास वसुंधरेचा. हिऱ्या वनराईचा जपुनी वारसा, स्वच्छ करूया प्रदूषण आरसा.
- नद्या तलाव करू स्वच्छ, निर्मळ, वाहेल पाणी परत खळखळ. निर्मग आहे आपला जीवनदाता, गुण गाऊ त्याचे येता जाता.
- घरी करावी पक्षांसाठी घरटी, पाण्यासाठी ठेवावी मातीची भांडी. विनाकारण हॉर्न वाजवणे टाळूया, ध्वनी प्रदूषणापासून दूर राहूया.
- आज या जागतिक पर्यावरण दिनी, करू आपण नवा संकल्प मनी. हिरवेगार करता जंगल सारे, सुख समृद्धीचे वाहतील वारे.

चलो जपूया आपले पर्यावरण, कारण हाच आहे जीवनाचा शाश्वत आधार.

आपले पर्यावरण, आपली जबाबदारी!

कवितेच्या लाटावर...

श्री गणेश

वेद उपनिषद कर्ता
गणाधीश महंते..
विद्वेषेचा पुरस्कृत
गौरीपुत्रं एकवतं..

ब्रह्मांडाची प्रदक्षिणा
पूर्ण करितो गणान..
शिवपार्वती तल एक
ब्रह्मांड जाणून..

दुर्गाची चुट्टी बर्पण
महेश्वर घड्याळक..
संयोजक आरूढ झाले
वाहन त्यांचे मूकक..

मोक्षदाचा वैभवा
साहूवी अथि रात..
नमनात वनसा बाहे
भक्तांसाठी भाव खास..

मोक्षदा तुज पाहता
विजे दुर कावी..
भाव साधवीची शोकाळ
मी पुढे कावी..

प्रतिभा

वैभवंत जनान्नासाठी किती टाकावे हो तेल
हिरव्याच्या नदी लागून गेले दारतील बेल

आता सांगण्या जाणवू शिडोल टंचाईच्या झळा
करा पुढले आता शेतशिवारात मळा

शेतरी राखीच्या मेढ्याला, फिरे आठ-दहा बेल,
आता हालरच्या वाऱ्या, दाणा भुव्यासह मेल,

मुक्या जनावरांची मय्या, आता आणणी कुडून
यंत्र अली दारी तिचे, बेल टाकली विकून,

झाड सावल्या वनाच्या, रिवा झाल्या किना बेल
झाली आतूर आतूर, फिरे टांगलेली हल

सन आल्या पोळ्याचा, घास राखीलच ताटी
यंत्र घेईनाघ घास, गेला कावळ्याच्या पोटी

बेल वेलामध्ये होते, होती कुणाच्याची शान
मागं यंत्राच्या पळता, आता धकटत मन,

लेखन : माधव सूर्यवंशी, माणकिकर,
(9527853953)

सर, प्रतिष्ठ करवी ही विन्ती

मृत्यू आमंत्रण ..

विचारी दारुचे प्राशन
मृत्युस खास आमंत्रण
आग्रहकरे यमराजास
देऊनि टाकी निमंत्रण

पहिला घोट घेतानाचं
तोडून बसले निमंत्रण
घोट घेतला मग दाखले
तुझेच केले अनुकरण

कुटुंब करतय प्रबोधन
भायं पकडे तव चरण
स्वतासोबत परिवाराचे
तु स्वताच रचले सरण

वायदे केले न पिण्याचे
क्षणाशी होते विस्मरण
मुलाबाळा सवय लावी
नशाच करलेअनु चरण

सुख समृद्धी आनंदाचे
दुकवते करी अपहरण
साहज झाले अप सरण

सोबत न येणार बाटली
शरीरावर मृत्यू आवरण
कधीन झाले खरोखरी
परिवार शोका आवरण

मृत्यु लागी म्हातारपण
पुन्हा येईं बाल्यावस्था
नातीची खेळत असता
धाप लागता पाव्यस्था

पाऊले पुन्हा खोळंबे
का पोचता वानप्रस्था
अजुनि जगावे वाटते
कशी विचिचि अवस्था

बोट धरुनि ओढे मागे
नात्याचाकाय फिरता
नकळे नातीसंगे रस्ता
अरे संपत आला रस्ता

कधी वेदना प्रणम्राय
नन खाई सतत खरना
मन अजुनि तरुण तरी
जसे कावळ्यामरिचला

तयारी करी प्रस्थानार्थ
बांधुनि ठेवी वाडवस्ता
नातवंडे येतात उभारी
ये माघारी मृत्यू दिवसा

खेळूदे मज नातवंडाशी
बा यमराजा याव आता
सव्यवान सावित्री जागी
पडू शकत का नवकथा

- हेमंत मुसरीफ पुणे
973306996.

वसुंधरा याचवा

जागतिक पर्यावरण दिनी
करा आपण आत्मनिरीक्षण
आपल्या पर्यावरण कार्याचं
करावं लागेल आता परीक्षण..(१)

झाडे लावली एण जगली का?
धाबला प्रदूषणाचा फेसमासूर?
फरक पोषण पाणी वचतोच्या
जुळतो का कधी परस्पर सूर..(२)

आपली वसुंधरा याचवा आता
आली पुन्हा जितनाची वेळ
वृक्षादीपण व वृक्षसंवर्धनात
पूर्ववत द्यावा पर्यावरण खेळ..(३)

बोलीत जास्त अनु कृती शून्य
इथल्या माणसाची ही अवस्था
वसुंधरेला माता मानले आपण
ठेवावी लागेल तिच्यावर आस्था..
(४)

पर्यावरण प्रत्यक्ष कार्याला
करावी आता खरी सुरुवात
होईल प्रदूषणमुक्त वसुंधरा
एकत्र येता कोटवधी हात..(५)

मी स्वतः काय करणार?
याकडेच हवे संपूर्ण लक्ष
साक्ष देईल आपले अंतर्मन
प्रामाणिक कार्यास होऊ दक्ष..(६)

अरविंद कुळकर्णी
सेवानिवृत्त शिक्षक
भ्रमण -९८२२६४२२५४

सुख

रोज काहीतरी होते
तुझे, हसणे शीथतांना
फुलांचा सुवास, दरवळतो
पहरेआड लपलेल्या
निशिमुंध्यांच्या ताट्यात
फुलतांना

रिकाम्या परतीत सुख शोधतांना
लाळा लावतात तुझे शब्द
आपळीत आसल्या हिर
तुझ्या लावण्याचे

वाटेत कधी भेटशील तु
असा मला शोधतांना
हिरव्यागार सऊ करणावर
तुझे चित्र रेखाटतांना
हसशील तु नक्षत्रांच्या सोबतीला

भेट अशी तुझी दोन पाऊलांची
सोबत तुझी दरवळते गीत तुझे
गातांना असंय तारे साड्यां
सोबतीला
सुखाचे तरंग माझ्या सोबतीला

प्रा. डॉ. वैशाली झोडे
(भांडारकर)
भ्रमण ध्वनी :-8380893706

उन्हाची लावणी

अहो, धनी उन्हाची तापले
पाणीची आदले-अनू
मधेच फुटला पाईप नळाचा
आ रं रं भलताच, उन्हाळा, छळाचा गं बाई
भलताच उन्हाळा छळाचा...!
लाईट गेली घामही फुटला
गोन्या गालावर फोडही उल्ला घामाचा गं बाई घामाचा
पाणीही नाही, हवाही नाही
गोन्या जवानीला, हा गाव काय कामाचा हो
गाव काय कामाचा
इथला उन्हाळा छळाचा हो
इथला उन्हाळा छळाचा !!
अहो धनी उन्हाची तापले
पाणी बी आदले अनू
मधेच फुटला पाईप नळाचा
आ रं रं भलताच उन्हाळा, छळाचा गं बाई
भलताच उन्हाळा छळाचा...!
अहो गौरी काया ही जाई घामेजून
फुल जवानीच. जाई कोमेजून
इथला उन्हाळा किती हो
सोसायचा मी अजून
हवा घालणा, अपून मधून हो अपून मधून
अहो धनी उन्हाची तापले
पाणी बी आदले अनू
मधेच फुटला पाईप नळाचा हो नळाचा
आ रं रं भलताच उन्हाळा छळाचा गं बाई
इथला उन्हाळा छळाचा...!
इथला उन्हाळा छळाचा...!
गार गार हवा खावू
कळी ही प्रेमाची खुलवू
अनु बागही प्रितीची फुलवू
गं गं गं ३ बाई इथला उन्हाळा छळाचा गं बाई
इथला उन्हाळा छळाचा...!
अहो धनी उन्हाची तापले
पाणी बी आदले अनू
मधेच फुटला पाईप नळाचा गं बाई नळाचा
आ रं रं ३ भलताच उन्हाळा छळाचा गं बाई
इथला उन्हाळा छळाचा !! अहो धनी ३३३

© विवेक ड. जोशी

निसर्ग

नितळ काहीसे लकाके
किरणे जणू पाण्यावरी,
हे कशाचे तेज घामके
जाणीवेच्या अंतरी... १

वाहती हा हळूच पिसा
निजले तांदुले मांडीवरी,
लाडवी इवलीशी पाने
कळ्या, फुले, कितीतरी... २

धरती करी हिरवी,
नशी जादूछटा नानापरी,
रंग तु उधळले अनावार
जळीस्थळी मोरावरी... ३

हात जोडून बंद डोळे
काळीज शांत अधांतरी,
प्रार्थनेचे शब्द साझे
दान मागे परीसापरी... ४

तुच तु आहेस जाणे
खग, पशू, निशाचरी,
माणसा नाही गडे हा
निसर्ग ईश धर्मातरी... ५

© २०२४
सौ. मनोरमा बोरगडे
छत्रपती संभाजीनगर

वसुंधरा

पावसाच्या थेंबांनी वसुंधरेवर
काढले ठिपके भरभर
जमिनीत भिजलेल्या विषांनी
रांगोळी काढली सुंदर।

भिजल्या मुष्मयीचा सुगंध पसरते
तहानलेल्या अवनीवर
तुझाई ती धरणी तुप्त होत बहरे
बीजांकर डोली वार्यावर

अलगद पसरत सारीकडे हिरवाई
वेळीवरी फुले जाईजुई
रानिनी कळ्यांना फुलायची घाई
विविध रंगांचा उत्सव होई

मध्येच कमानी इंद्रधनुचे सप्तरंग
दाविती गगनाचे रूपरंग
आभाळी भरे मैघांची मफल,
रंग हर्षरामांचित धरचे अंग

जलथेंबानी केली किमया,
सुष्टीचे सौंदर्याने भारले रूप
ठिपक्यांची रांगोळी, सुंगुपीपुण्याचे
गुच्छ दाविती असुप।

स्वप्नगंधा सतीश आंबेतकर
मुंबई, तिरार

"अर्थ मनुष्यजन्माचा"

सांप्रतकाळी कुणी न कुणाला जगवितो
जी तो स्वार्थासाठी सदैव आहे टपलेला
माणूस म्हणून जगी तो जन्माला आला
परि, माणुसकी नको आहे माणसांना!

सांप्रती! अधर्मचा/माणसांचा आहे धर्म झाला
असा कसा! अशा माणसांचा हा धर्म झाला!
जो आमंत्रण देतो जीवनी सदैव विनाशात!
असा कसा! मनुजाचा जीवनी व्यवहार झाला

जरी वाटे आपण सत्ताधीश अशा मानवांना
तरी, कधी मान्य नसे त्यांची सत्ता काळा
काळ दावितो योग्यवेळी अंगा अशा माणसांना
मग, पळता धुई थोडी होते त्यांना पळायला

दम पडत नाही माणसांना मनी तुज्जी व्हायला
सारखे थडपडत राहतात अतिपेसा कमवायला
तरी सत्ता नि पैशांचा हव्यास त्यांचा सुटत नाही
मनुष्यजन्माचा अर्थ तया हयातीत कळत नाही

काव्यरचना : मधुकर निलेगावकर, पुणे
९४२२२७५६९९९

पर्यावरण दिन
*****
साहूची रोपटी
संचर्षन कळनी
बागही महिने
हसवू परणी
हिरवा निसर्ग
हरित समृद्धी
संपन्नता सारी
प्रगतीत वृद्धी

फुलेल निसर्ग
फुलताना बाणा
मिळेल सूर्य
सुमनांचा ताजा
उन्हाचा तडका
होईल तो कमी
शौचल वान्याची
शिकेन ना हमी
ब्रह्म ही माली
वेणीवरील
साचा धरतीला
आनंद देतील
पेडा या शरण
जपू निमर्गता
माणूस बनूनी
दावू धरतीला

निसर्ग वरीकर
९४२२६५९४००
दिनांक ०६, २०२६

पर्यावरणाचे संवर्धन- सामूहिक जबाबदारी

पर्यावरणाच्या स्थिरतेसाठी जागा हो माणसा !

ज्योतिर्मय साहित्य
(मागील अंकावरून)
पर्यावरणासमोरील मुख्य आव्हान म्हणजे वाढणारे प्रदूषण हाआहे. काही मानवनिर्मित आहे तर काही निसर्ग निर्मित आहे. वाढत्या प्रदूषणा मुळे वायू, जल आणि भू-प्रदूषणामुळे मानवी आरोग्याला आणि वन्यजीवांना मोठा धोका निर्माण झाला आहे. जंगलतोडी मुळे शहरीकरण आणि औद्योगिकीकरणामुळे जंगले नष्ट होत आहे. मोठ्या प्रमाणावर जंगलजोड होत आहे त्यामुळे प्राण्यांचे नैसर्गिक अधिवास धोक्यात आले आहेत. सुशोभीकरण रस्त्याची रुंदीकरण काही प्रकल्पासाठी तर काही मोठमोठ्या कार्यक्रम यासाठी शंभर दिडशे वर्षांपूर्वी मोठे मोठे वृक्ष यांची कत्तल होते.

प्लास्टिकचा अतिवापर होत असून अजून पर्यंत त्यावर पाहिजे तसे नियंत्रण नाही. भ्रष्ट मार्गाने प्लास्टिकचा वापर सुरू आहे. विघटन न होणाऱ्या प्लास्टिक कचऱ्यामुळे समुद्र आणि जमिनीचे आरोग्य बिघडत आहे. ग्लोबल वॉर्मिंग: कार्बन उत्सर्जनामुळे पृथ्वीचे तापमान वाढत असून ऋतूचक्र बदलत आहे. आपले कर्तव्य आणि सोपे उपाय वृक्षारोपण आणि संगोपन: पर्यावरण रक्षण ही केवळ सरकारची किंवा संस्थांची जबाबदारी नसून, प्रत्येक नागरिकाचे कर्तव्य आहे. आपण आपल्या दैनंदिन जीवनात खालील छोटे बदल करून मोठे योगदान देऊ शकतो:

बंदी आणून कापडी पिशव्यांचा वापर वाढवणे. पाणी आणि विजेची बचत: पाण्याचा अपव्यय टाळावा आणि गरज नसताना विजेचा वापर बंद ठेवावा.

पाण्याचा प्रत्येक थेंब जपून वापरणे आणि नैसर्गिक स्रोतांचे प्रदूषण रोखणे आवश्यक आहे. तीन नियमांचा वापर: कचरा कमी करणे ( ), वस्तूंचा पुनर्वापर करणे ( ) आणि पुनर्निर्मिती ( ) या सूत्राचा अवलंब करावा.

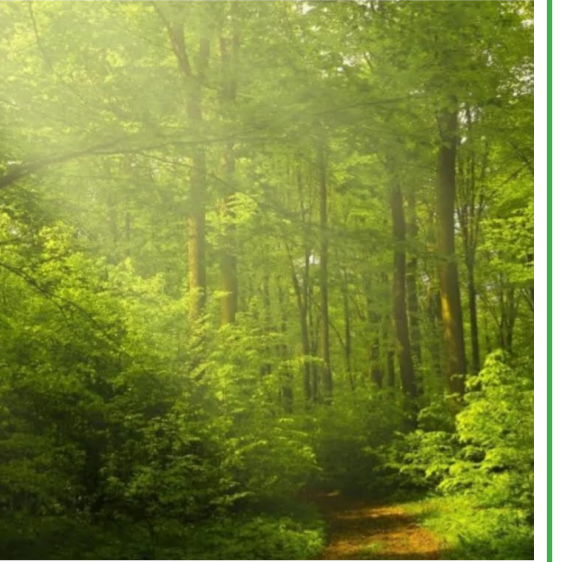
सार्वजनिक वाहनांचा वापर: वैयक्तिक वाहनांऐवजी सार्वजनिक वाहतुकीचा किंवा सायकलचा वापर करून वायू प्रदूषण कमी करता येईल. पर्यायी इंधनाचा वापर: प्रदूषण कमी करण्यासाठी सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था किंवा इलेक्ट्रिक वाहनांचा ( ) वापर करणे. पर्यावरण सुरक्षित राहिले तरच मानवाचे

भविष्य सुरक्षित राहील. म्हणूनच, जागतिक पर्यावरण दिनाच्या निमित्ताने आपण सर्वांनी केवळ एक दिवस नव्हे, तर वर्षभर पर्यावरणाचे रक्षण करण्याचा आणि पृथ्वीला हिरवीगार ठेवण्याचा दृढ संकल्प केला पाहिजे. कर्तव्यदक्ष नागरिक म्हणून आपण आपले कर्तव्य पार पडायला हवे त्यासाठी आधी केले मग सांगितले या नियमाने पर्यावरण रक्षणाची सुरुवात स्वतःपासून आणि आपल्या घरापासून झाली पाहिजे. आज आपण सर्वांनी हा संकल्प करायला हवा, पर्यावरणाचे रक्षण केवळ ५ जून पुरते मर्यादित न ठेवावा, ती आपली जीवनशैली बनवून रहायला हवी.. वसुंधरेचे रक्षण हेच मानवाचे सुरक्षित भविष्य आहे.

“झाडे लावा, झाडे जगवा... पृथ्वीला सुंदर स्वर्ग बनवा!”
“प्लास्टिकला नाकारा... निसर्गाचे रक्षण करा...”
“पाण्याचा थेंब अन् थेंब वाचवू या... समृद्ध भविष्य घडवू या!”
“पर्यावरणाचे रक्षण... हीच आपली खरी संस्कृती!”
“निसर्ग टिकेल तरच मानव वाचेल... अशा केवळ घोषणा न करता प्रत्यक्षात अमलात आणायला हव्या आणि तसा संकल्प शाळा, महाविद्यालये, सरकारी कार्यालये, स्वयंसेवी संस्था ज्या ज्या ठिकाणी शक्य आहे त्या त्या ठिकाणी करायला हवा.

प्रसार माध्यमांनी अशा कार्याला पूर्णपणे सहकार्य करून प्रसिद्धी द्यायला हवी. केवळ तीस लाख वृक्ष लागवड केली ५० लाख वृक्ष लागवड केली कोटीने वृक्ष लागवड केल्याच्या अतिरंजित बातम्या न देता प्रत्यक्षात काय कृती केली आहे ते दाखवायला हवे आहे. नाहीतर आपण बऱ्याच वेळा दिलेले उद्दिष्ट पूर्ण केल्याचे दाखवण्याकरता बोगस वृक्षारोपण केल्याच्या बातम्या ऐकल्या आणि बंधितल्या आहेत. ही आपणच आपली फसवणूक करून घेत आहोत हे मात्र नक्की.

ज्योतिर्मय साहित्य
(मागील अंकावरून)
ती म्हणजे, भगवंताची! भगवान श्रीकृष्णांनी म्हटले आहेच की, “ यदा यदाही धर्मस्य ग्लानिर्भवती भारत! अभ्युत्थानम अधर्मस्य! तदात्मानं सृजाम्यहम्! परित्राणाय साधूनाम्। विनाशायचं दूष्कृताम्।धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामी युगे युगे! भगवंतांनी सांगितल्याप्रमाणे हेच खरं आहे. यात शंका नाही. पण, त्याचबरोबरीने या पृथ्वीतलावरील या भारत देशातील विशेषतः महाराष्ट्रातील सर्व माणसांनी म्हणजेच सर्व महिलांसह आपला सर्व भार भगवान श्रीकृष्णांवर टाकून चालणार नाही. तर स्वतःही सदैव सत्कार्यरत राहिले पाहिजे. याचा अर्थ असा की, भगवंताने सर्व सृष्टी निर्माण केल्यावर निसर्गाला आणि माणसांना आपले स्वतःचे जीवन व्यवस्थितपणे जगण्याचे अनेक सुयोग्य नियम घालून दिले होते. त्याप्रमाणे त्यांचे पालन काटेकोरपणे करण्यासही सांगितले होते. त्याप्रमाणे निसर्ग व माणसे नियमाप्रमाणे पालन करीतही होते. ज्या ज्या शतकांमध्ये दृष्ट,दूर्जन लोकांकडून अत्यंत क्रूर दूष्कृत्ये केली जात होती. तसेच, जे सन्मार्गावर येत नव्हते. अशा माणसांना जन्माचा धडा शिकविण्याचे व प्रसंगी त्यांचा नाश करण्याचे कार्यही थोर संतांमार्फत भगवंताने केले आहे.परंतु, एकोणिसाव्या शतकापासून माणसांची दूष्प्रवृत्ती वाढीस लागली. त्यामुळे, त्या शतकात निसर्गाच्या नियमाविरुद्ध दूष्कृत्ये करणाऱ्या प्रकार काही दृष्ट माणसांकडून सुरू झाले. त्याचा परिणाम असा झाला की, विसाव्या शतकापासून अशी दूष्कृत्ये करणा-या माणसांच्या प्रमाणात वाढ होत गेली. त्याच्या परिणामस्वरूप विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात निसर्गाची तोडफोड करणाऱ्या निसर्गाचे, पर्यावरणाचे संतुलन अस्थिर करणा-या लोकांच्या करणात खूप वाढ होत गेली. त्यामुळे, अनेक ठिकाणी अनावृष्टी, अतिवृष्टी, कोरडा व ओला दुष्काळाच्या प्रमाणात वाढ झाली. विसाव्या शतकातील अशा गोष्टींच्या वाढीचे हे प्रमाण कमीच म्हणावे लागेल. कारण, एकविसाव्या शतकातील पहिल्या दशकापासूनच पर्यावरणाच्या संतुलनाच्या अस्थिरपणात खूप बदल होऊ लागला. आतातर, एकविसाव्या शतकाच्या तिस-या दशकात तर

जंगलकटाईचे प्रमाण अतडभयानक वाढले आहे. देशात तयार होणा-या रोजच्या चारचाकी व दोनचाकी वाहनांचे प्रमाणही अनेक कोटींच्या घरात गेले आहे. तसेच, दिवसभर त्यातून निघणाऱ्या काळ्याभोर कार्बनडाय ऑक्साईडचे उत्सर्जनाचे प्रमाण साठ टक्क्यांच्याही पट्टे गेले आहे. याचा फार मोठा परिणाम निसर्गाचक्रावर झाल्यामुळे पावसाचा कालावधी व प्रमाण यात खूपच बदल झालेला आहे. त्यामुळे, पृथ्वीचे तापमानही खूप भयानक प्रमाणात वाढले आहे.

महाराष्ट्रात विदर्भात तापमान ४७ अंशवर आणि ४८अंशाच्याही पट्टे गेले आहे. यासाठी सर्व जनतेच्या सुरक्षेच्या व जिवीताच्या दृष्टीने राज्य स्तरावर व देश स्तरावर अत्यंत परिणामकारक अशी उपाययोजना करून त्याची अत्यंत कठोरपणे अंमलबजावणी करणे अत्यंत आवश्यक आहे. तसेच, दोषी आढळणाऱ्या व्यक्तींवर मग ती व्यक्ती शासकीय/निमशासकीय कर्मचारी अथवा अधिकारी असो अथवा सर्वसामान्य नागरिक असो त्यांच्यावर खूप कडक कारवाई होणे अत्यंत आवश्यक आहे. तसेच, पृथ्वीचे म्हणजेच, पर्यावरणाचे संतुलन कायम स्थिर राहण्यास मदतच होईल यात कुणीही शंका घेण्याचे कारणच नाही. यासाठी सर्वांनी दक्षता घेणे आवश्यक आहे.

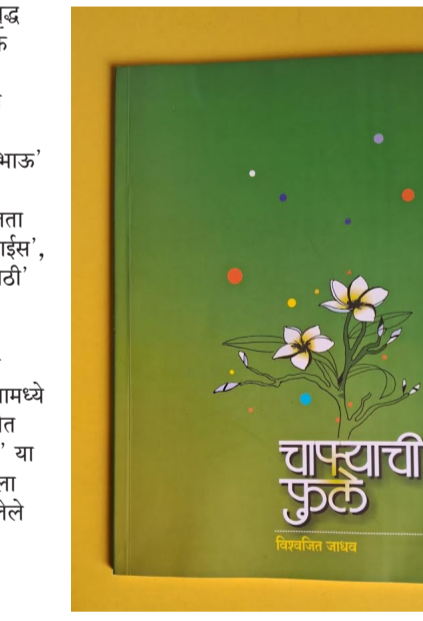

मधुकर निलेगावकर, पुणे

आठवणींच्या भावगंधाने दरवळणारी ‘चाफ्याची फुले’

ज्योतिर्मय साहित्य
(मागील अंकावरून)
“अनेकांची बांधून घरे-दारे त्यांनी सावरले कुटुंब सारे आज नसले आजोबा तरी त्या गवंडी कामाच्या सामानात आजही दिसतात मला माझे आजोबा..”(जाधव :२०२६, ३९)
प्रत्येक नात्यातील स्नेहभाव जपणारा, मित्राविषयी मैत्रभाव जपणारा, हा कवी आपल्या पत्नी प्रेमातील नवथर प्रणयभाव जपताना व तो आपल्या काव्यात रेखाटताना ‘चंद्रमा’ सारख्या कवितेत “आकाशातील चंद्रमा रूप तुझे पाहतो, चांदण्यात तुझ्यासे आज मी नाहतो.” या तरलतेने व्यक्त होतो तर ‘पहाट’ या कवितेत “सखे उठ आता पहाट झाली, रात्र जागेपणी धुंदीत गेली” असा प्रणय तृप्तीचा भाव व्यक्त करताना दिसतो. जाधवांची कविता पत्नी प्रेमातील आर्तता, व्याकुळता, विरह या भावनांची अभिव्यक्ती करताना नवनवीन प्रतिमांची जडण-घडण करते... पहिल्या संक्रात सणाला माहेरी निघालेल्या आपल्या प्रणय सखीजवळ आपला विरहभाव व्यक्त करताना कवी म्हणतात,
“तू माहेरी जाताना संक्रातीच्या सणाला तिळगुळ माझ्यासाठी कडू लिंबाचा पाला..”(जाधव :२०२६,४३) या चार ओळीतून कवीच्या मनातील विरह भाव अतिशय उत्कटतेने व्यक्त होतो. जाधवांच्या प्रेमकवितातून प्रणयभावाच्या विविध छटा सोबतच, लटके रुसवे-फुगवे आणि पत्नीच्या संसारविषयक समर्पणभावाविषयीची कृतज्ञता “तू आणि मी दोघेही नोकरी करून फुलवत असतो संसार तू मात्र नोकरी करूनही सावरतेस घरदार...” (जाधव :२०२६,५३) अशी हळूवारपणे व्यक्त होताताना दिसते. खरे तर नाती-गोती जपणाऱ्या स्नेहपूर्ण भावसमृद्ध जगण्याचे नितळ आरसपाणी दर्शन घडवणारी भावगर्भ कविता म्हणून त्यांच्या भावकवितेची नोंद आणायला घ्यावी लागेल. यामध्ये ‘मित्रप्रेम’, ‘रक्षाबंधन’, ‘आई’, ‘आजी’, ‘आजोबा’, ‘गुलमोहर’, ‘आठवत का मित्रानो’, ‘आठवणी’, ‘भाऊ’, ‘भेट’, ‘घर’, ‘मैत्री’ या कविता तर प्रेमविषयक कवितांमध्ये ‘ऑजळीतील फुले’, ‘बेधुंध पावसात’, ‘शब्द’, ‘संक्रात’, ‘प्रीतीची पाने’, ‘आठवण’, ‘वारा गेला भेटायला’, ‘चंद्रमा’, ‘पहाट’, ‘भांडण’, ‘ती’, ‘चाफा’, ‘फुले’ या कविता म्हणजे कवीच्या भावजीवनाचा मंद दरवळ आहे... आपल्या मातीची आणि माणसांची आंतरिक ओढ जपणारी व आठवणींच्या भावगंधाने दरवळणारी ही कविता समृद्ध जगण्याची ओढ जपणारी व जागविवणारी आहे. या संग्रहातील ‘बाभूळ’, ‘चाफ्याची फुले’, ‘पाऊस’, ‘एक सायंकाळ’, ‘रानातला आग्रवृक्ष’, ‘अंगणातला गुलमोहर’, ‘पाणी’, ‘आठवणी गावाकडच्या’, ‘कृष्णेच्या काठी’ अशा अनेक कवितांमधून कवीच्या मनामध्ये असणारी गावाची व गावाकडल्या निसर्ग समृद्ध जगण्याची ओढ अधोरेखित होते. ज्या कृष्णेच्या काठी कवीचा पिंड वाढला, जोपासला व कृष्णाकाठी खेळता, बागडता संस्कारित झाला त्या कृष्णाकाठच्या आठवणी कवीला व्याकुळ करून सोडतात. आज कवी आपल्या नोकरीच्या निमित्ताने जरी शहरात रहात असला तरी या शहराचे बकालपण त्याला अस्वस्थ करून सोडत असल्याची तीव्र जाणीव त्यांच्या अनेक कवितांमधून व्यक्त होताताना दिसते. आपण आपल्या निसर्गरम्य गावाला, निसर्ग समृद्ध जगण्याला आणि गावाकडच्या प्रेमळ नात्यांना पाखंडे झाल्याची जाणीव कवीच्या मनाला उदास करून जाते. ‘आठवणी गावाकडच्या’ या कवितेत कवी म्हणतात,
“गेलो आता जरी गावाकडच्या घरी नाहीत प्रेमळ आजी-आजोबा दारी मुकलो त्यांच्या मायेला, प्रेमाच्या छायेला कळत म्हणेल मला आता माझा नातू आला.” (जाधव : २०२६, ६७) भावसमृद्ध व निसर्गसमृद्ध जगण्याची ओढ मनी-मानसी बाळगणारा कवी त्या जगण्यापासून तुटत असल्याची खंत त्याच्या अनेक कवितांमधून व्यक्त होताताना दिसते.

कवीच्या भावसमृद्ध व निसर्गसमृद्ध जगण्याच्या ओढीतून आणि गुणग्राहक वृत्तीतून काही उत्कट अशा भावगर्भ व्यक्तचित्रणात्मक शिल्पा या संग्रहात आलेल्या आहेत यामध्ये ‘आजोबा’, ‘आजी’, ‘कधाळू आजी’, ‘आई’, ‘भाऊ’ या रक्ताच्या नात्यातील व्यक्तचित्रणासोबतच ‘बालकवी’, ‘लता मंगेशकर’, ‘नारायण सुर्वे’, ‘प्रिय बाई’, ‘आरक्षण’, ‘दीक्षाभूमीवर’, ‘माय मराठी’ या कवितांमधून कवीचे जगणे समृद्ध करणारी, कवीच्या भावजीवनाचा अविभाज्य भाग बनलेली अशी काही व्यक्तचित्रे या संग्रहात आढळतात. यामध्ये बालकवींच्या अकाली जगण्याने व्यथित झालेले कविमान आपणास ‘बालकवी’ या कवितेत भेटते. बालकवींच्या वाट्याला आलेला भयंकर मृत्यू पाहून हळहळलेले कवी म्हणतात...
“रानातल्या मळ्यातून... चंद्राच्या चांदण्यातून... दुःखच भरून वाहिले असेल पावसाच्या धारातून... फुलपाखरांच्या डोळ्यातून अश्रू गळाले असतील निसर्ग हुंदके देऊन हळहळला असेल” (जाधव : २०२६, १७) यातून बालकवींसोबत जुळलेली कवीमनाची नाळ किती घट्ट व मनस्वी आहे याची प्रचिती येते. तर अनाथ नारायण सुर्वे याचे अनाथपण कवीमनास ग्रासते. मात्र त्यांचा माणूसपणाचा खडतर जीवनप्रवास कवीस प्रेरणादायी वाटतो म्हणून ‘नारायण सुर्वे’ या कवितेत कवी “जात धर्माच्या पत्नीकडे, जगाच्या पाठीवर, माणसावर विश्वास ठेवून, माणूस म्हणून वाढलात” या शब्दात नारायण सुर्वेचा गौरव करतात. आपल्या जगण्या-भोगण्याची कविता लिहिणारे कवी नारायण सुर्वे यांच्याशी ते आपल्या कवीमनाची नाळ जोडतात. तर कवीची गुणग्राहकता लता मंगेशकरांना स्वर शारदेची उपाधी देऊन ‘स्वर शारदा’ या कवितेत लता मंगेशकरांना विनवणी करतात...
“तुम्ही गावते सूर आयुष्यभर विरू नये ही आवाजाची लंकेर सुरमय व्हावा सारा आसमंत गात रहा! गात रहा! स्वस्वशारदा गात रहा !” (जाधव : २०२६, ३०) या कवितेत लता दीदींच्या गाण्यांचे गरूड लता दीदींच्या गुणगौरवासाठी कवीस प्रवृत्त करते. तर आपल्या शालेय जीवनात आपल्यावर सुरुलेखनाचा, सुविचारांचा सुसंस्कार घडविणाऱ्या चौथीच्या वर्गाच्या वर्गशिक्षिका श्रीमती कुंभार बाई यांच्या प्रेमळ आठवणींनी गहिवरून जाणारे कविमान आपणास भेटते. या आपल्या शिक्षिकेविषयी कृतज्ञता व्यक्त करताना कवी म्हणतात,
“बाई तुम्ही नसलात जरी आज सोबत आहेत तुमचे विचार आठवणीत आहेत तुमचेच सुसंस्कार” (जाधव : २०२६, ६०)
या बाईंच्या विचार व संस्काराचे संवर्धन व संक्रमण पुढील पिढीतील विद्यार्थी वर्गात करू पाहणारा हा शिक्षक कवी आजच्या विद्यार्थी वर्गातील शिक्षणाबद्दलची सार्वत्रिक अनास्था पाहून निराश झालेला आढळतो ‘सारीच मुले कशी मिस्तेज झाली’ हा प्रश्न कवीला सतावतो तर ‘कॉलेज’ या कवितेत
“आता मुले कॉलेजमध्ये दिसत नाहीत दिसली तरी वर्गात बसत नाहीत” (जाधव : २०२६, ८१) हे आजच्या विद्यार्थी वर्गाचे वास्तव मांडतात मात्र हे वास्तव बदलायला हवे “आता मुले कॉलेज मध्ये दिसायला हवीत, मुले वर्गात बसून शिकायला हवीत” (जाधव : २०२६, ८२) असा आशावाद बाळगतात. आजच्या

या शैक्षणिक अनास्थेच्या काळात व विद्यार्थ्यांच्या भरकटण्याच्या वयात त्यांना अतीव आपुलकीने आई-बाबांच्या कष्टाची जाणीव करून देऊन त्यांच्या सद्सदविवेक बुद्धीला आवाहन करताना ‘तुम्हीच ठरवा’ या कवितेत कवी म्हणतात,
“माझ्या प्रिय मुलांनो सांगा कसं पास व्हायचं? कॉपी करून की अभ्यास करून तुम्हीच ठरवा!...” (जाधव : २०२६, ५९)
... घडायचं की बिघडायचं तुम्हीच ठरवा!”
तथापि या आवाहानावर न थांबता कवी आपल्या विद्यार्थी मित्रांना ‘माझी पुस्तके’ आणि ‘पुस्तकांची सोबत’ या कवितेतून मानवी जीवनातील पुस्तकांचे महत्त्व अतीव कळवल्याने प्रतिपादन करतात. तसेच आपल्या विद्यार्थ्यांना मायबोलीचा लळा लावण्यासाठी ‘माय मराठी’ सारख्या कवितेतून मराठी वाङ्मयाचा काव्यमय इतिहास सांगतात. आपले विद्यार्थी, आपली मायबोली, आपली माती, आपली माणसे, आपली संस्कृती आणि आपले जीवन यावर निसर्गी प्रेम करणारा हा कवी जीवनाकडे पाहण्याचा एक समृद्ध सकारात्मक जीवनविषयक दृष्टीकोन आपल्या अनेक काव्यरूपी फुलातून व्यक्त करतो. त्यामध्ये ‘चाफा’, ‘सदाफुली’, ‘प्रेमाचे सामर्थ्य’, ‘कधी वाटते’, ‘माळावरले देऊळ’, ‘जीवन’, ‘कृष्णामाई’ या कविता महत्त्वपूर्ण वाटतात. जीवनविषयक सीढादृष्टी दृष्टीकोन बाळगणारा हा कवी ‘सदाफुली’ या कवितेतून
“सदाफुलीसारखे सदा फुलावे तिच्यासारखे सदा हसावे प्रतिकुलतेत ही रजून यावे सर्वांना आपले करून घ्यावे” (जाधव : २०२६, ७४) हा जीवन जगण्याचा सर्वाभूती प्रेमाचा, शांततेचा, ऋजुतेचा, करुणेचा जीवनमार्ग अगदी सहज साध्या भाषेत सांगून जातो. चाफ्याच्या फुलांचा साधेपणा, शुभ्रता, पवित्रता आणि मंद दरवळ आपल्या जीवनात जपणारा हा सद्दृष्टी कवी आपल्या कवितेतूनही अगदी तसाच व्यक्त होतो. कवीच्या भावसमृद्ध व्यक्तमत्त्वाचा दरवळ चाफ्याची फुले या संग्रहातील प्रत्येक कवितेतून मंदपणे दरवळतो व रसिकमनाला भावगंधीत करून जातो. हा भावगंध अनुभवण्यासाठी ही चाफ्याची फुले एकदा हाती घ्यायलाच हवीत.
“चाफ्याची फुले’ हा काव्यसंग्रह म्हणजे केवळ कवीच्या वैयक्तिक भावजीवनाचा दरवळ नसून त्यामध्ये आपल्या अवती-भवतीच्या जगण्याचे व जीवनाचे वास्तवभावन कवीने जपलेले आपणास दिसून येते. समाजात आपल्या अवती-भवती आढळणाऱ्या आर्थिक व सामाजिक विषमतेचे भूषण चित्र व गरीबीचे मूक आक्रंदन कवीने ‘भूक’ आणि ‘कामगारांची पालं’ या कवितांमधून रेखाटलेले आहे. समाजातील विषमतेमुळे मानवाच्या जगण्याला व जीवनाला आलेली अवकळा भुकेच्या विदारक रूपातून मांडताना ‘भूक’ या कवितेत कवी म्हणतात,...
“रस्त्याच्या कडेला गटाराच्या सडकेला गाढवाच्या संगतीला कुत्र्याच्या पंगतीला बसून कधीही न भरणारं पोटाचं खळगं भरणारा माणूस पाहिला आहे.” (जाधव : २०२६, २६) यातून मानवी जगण्याला आलेली दयनीय अवकळा वाचकास आत्मचिंतन करण्यास प्रवृत्त करणारी आहे. तर ‘कामगारांची पालं’ ही कविता कष्टकरी समाजाविषयी कवीमनातील आत्मीयता अधोरेखित करणारी आहे. समाजाच्या सुख समृद्धीकरिता राबता-खपता ज्यांची जीवनच्योत विडून जाते अशा कामगाराविषयी कवींनी बाळगलेली सहवेदना वाचकांना

वास्तवभावन देऊन त्यांचे आत्मभान जागविवणारी आहे. या कवितेप्रमाणेच ‘आरक्षण’ आणि ‘दीक्षाभूमीवर’ या कविता आजच्या समाजातील वास्तवाचे कठोर भान बाळगणाऱ्या असून निर्भिड व निर्भय कविमनाचे दर्शन घडविणाऱ्या आहेत. ‘शिका, संघटीत व्हा आणि संघर्ष करा’ हा डॉ.बाबासाहेबांचा संदेश शिरोधार्य मानून वाटचाल करणाऱ्या कवीने आंबेडकरांना अपेक्षित असलेले आरक्षण व आजच्या समाजातील आरक्षणाचे वास्तव मांडताना...
“आरक्षणाविरुद्ध सगळेच गळू ओकणारे आरक्षण नाकारणारे...” (जाधव : २०२६, ५५) या स्पष्ट शब्दात अत्यंत निर्भिडपणे मांडले आहे. तर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जीवन कार्याचा मोलालेख व त्यांच्या कार्याविषयीचा कृतज्ञताभाव व्यक्त करताताना...
“तुझ्या धर्मातराने होऊन माणूस अस्मितेचे, आत्मतेजाचे नवे रूप घेऊन तुझे अनुयायी तुला प्रमाण कायला येतात याच दीक्षाभूमीवर...” (जाधव : २०२६, ५६) या शब्दात कवी व्यक्त होतात.
अशा प्रकारे मानवाच्या मुक्तीचे, मानवतेचे गीत गाणारा हा कवी आपल्या काव्यविषयक भूमिकेविषयी अत्यंत सजग आहे. कविता आपल्यासाठी काय आहे हे सांगताना कवी प्रा.विश्वरजित जाधव म्हणतात, “खऱ्या अर्थाने कवितेनेच मला जगायला शिकवलं. अनेक प्रसंगी धीर दिला, आनंद दिला. कविता माझ्या जगण्याचा भाग झाली. कवितेतून अभिव्यक्त झालो. खर तर कविता आपल्यातच असते. एका विशिष्ट प्रसंगी ती अंतर्मानातून हळूच वर येते आणि ती आपली होऊन जाते. मनाला सुखावते. जीवनभान प्राप्त करून देते. जीवन समृद्ध करते”. (जाधव : २०२६, १०) ‘खूप वाचल्या कविता’ या आपल्या काव्यविषयक कवितेत कवितेबद्दलचा कृतज्ञताभाव व्यक्त करताना कवी म्हणतात..
“या साऱ्याच काव्यपुण्यांनी कितीदा सुखावलो, मोहललो या साऱ्याच काव्यपुण्यांनी धीर दिला, आंधार दिला या काव्य सुमनानी कितीदा विझता विझता माझाच मी सावरलो मुजनेतेच्या फुलोऱ्यानी फुलून आलो.” (जाधव : २०२६, ५८)
असा हा आपल्या कवितेविषयी कृतज्ञताभाव बाळगणारा, कवितेच्या प्रेमासाठी कविता लिहिणारा कवी, आपल्या कवितेला आपली शब्दसखी मानणारा कवी आपल्या कवितेने धर्म, जात-पात विसरून माणूस आणि माणुसकीसाठी आपल्या वाणीला धारदार रूप द्यावे, अनिष्ट रुढी आणि परंपरा यावर तिने हत्यार बसून तुटून पडावे. प्रतिगामी विचारांना रक्तबंबाळ करून तिने विषमतेचे जंगल जळण्यासाठी धगधगती मशाल बनावे. अशी कामना व्यक्त करताना म्हणतो...
“सखे तुझ्या शब्दातून भेटत रहावेत फुले, शाहू, आंबेडकर. ‘अंत दीप भव’ हा बुद्ध संदेश उच्चारवा तुझ्या मुखातून. प्रज्ञा, करुणा, मैत्रीचे पंख पसरून गावीस गाणी निव्व्या नभाची तुझ्या कंठातून...” (जाधव : २०२६, ३२)
अशा प्रकारे आपल्या कवितेच्या शब्दा-शब्दातून समतेचा, मुक्ततेचा अविष्कार व्हावा व मानवमुक्तीचा विचार तिच्यातून भरभरून वहावा. आपल्या शब्दसखीने अहिंसा, शांतता, प्रज्ञा, शील, करुणा या बुद्धमार्गाचे अनुसरण करावे. ही काव्यविषयक भूमिका व अपेक्षा बाळगणाऱ्या कवीची कविता भविष्यात अधिकाधिक सशक्त होईल आणि आपल्या समकालीन वास्तवच्या मार्तीत आपली मुळे अधिकाधिक घट्ट रोवून मराठी सारस्वतात आपल्या भावजीवनाच्या गंधासोबतच समकालीन सामाजवास्तवाच्या विविधांगी गंधाने दरवळत राहिल हा विश्वास वाटतो.

डॉ. अशोक शेजार
प्रा. संपादन/विकसित कले महाविद्यालय,
देऊर (सातारा) मोबाईल ९८०१६६८७६२
ई-मेल - shejarkashok1973@gmail.com

रामकथा आणि विविध गुणदर्शन

ज्योतिर्मय साहित्य

उन्हाळ्याच्या सुद्धा लागल्या. सुद्धांचे बालगोपाळांचे नियोजन झाले होते. काहीजण आजोळी काही सहलीला जाणार होते. शर्विल राजी हे भाऊबहिण आपल्या आजोळी निघाले. त्यांचं आजोळ यांच्या शहरापासून साधारण एकदोन तासांच्या अंतरावर होतं. दोघे बहिणभाऊ व आई आजोळी आले.त्यांचे आजोळ चांगलं पाच एक हजार लोकवस्तीचं गाव होतं. गाव पेटबाज, हरित, स्वच्छ सुंदर, रम्य असं होतं. गावाच्या उत्तरेला कायम वहाणारी नदी होती. नदीच्या किनाऱ्यावर छानस हेमाडपंथी महादेवाचे मंदिर होतं.मंदिराचा परिसर वृक्षराजीमुळे अगदी रम्य होता. ऐन उन्हाळ्यात गावात रामायण समाह उत्साहात सुरू होणार होता. उत्साहाची सुरुवात व समाप्ती सकाळी दिंडी प्रदक्षणेने होणार होती. सगळ्या गावात गावकरी भल्या पहाटे सडा रांगोळ्यांनी अंगण सुशोभित करीत होते. सर्वत्र भक्तीपताका लावल्याने भक्तीमय वातावरण तयार झाले होते.

शर्विल राजी यांच्या बरोबरच त्या गावातील लहान मुले होती. नेहमी सुट्टीच्या दिवसात जात असल्याने चांगल्या ओळखी होत्याच. गावात जि.प.शाळा सातवी पर्यंत होती. तसेच गावाच्या वरल्या बाजूला माध्यमिक शाळा पण होती. गल्लीतल्या सगळ्या मुलांमध्ये शर्विल थोडा मोठा होता, त्याला चांगले वाचता येत होते. शिवाय घरी आजोबा ज्ञानेश्वरी नेहमी वाचत असल्याने पोथ्या वाचनाची लय त्याला माहिती झाली होती. त्यामुळे रामायण जेव्हां सांगितले जायचे तेव्हा निदान

अर्धा तास तरी तो ओव्या वाचन करीत असे व अर्थ सांगणारे अर्थ सांगत असत. सात दिवसांच्या या काळात गावात खूप कडक नियम पाळले जायचे.मुलेही ते पाळायचे. सातव्या दिवशी सकाळी दिंडी निघणार होती. आदल्या दिवशी सर्व मुले एकत्र जमली. सकाळ पासून कुणी काय करायचे.कुणी कोणता वेष घ्यायचा, त्याला आवश्यक असणारे वस्त्रे, माळा, रुद्राक्ष माळा, हार वगैरे ज्याचे त्यांनी आणायचे होते. या मुलांना सहाय्य करायला गावातील काही तरुण

सुट्टीचे पान

दत्ता तरलगुटी
मुक्त पत्रकार
पंढरपूर. ९८८९६२९०४८

मुले होती. तसेच माध्यमिक शाळेतील चित्रकला शिक्षक यांनी वेषभूषा करून देण्याची जबाबदारी घेतली होती. मुख्याध्यापकांनी हवे ते साहित्य उपलब्ध करून दिले होते. त्या दिवशी सकाळी आठ वाजता

सगळी मुले नटून थटून तयार झाली. राम, लक्ष्मण, सिता, हनुमान, जांबवंत, कुणी विडुल झाला, काही मुलांनी संतांच्या भूमिका घेतल्या. या मुलांमध्ये शर्विल, राजी, अहिरुद्र, अनायरा, समर्थ, अथर्व, आदित्य, सई, निधी, प्रणव, रामा, गोविंदा, शंकर ही गावातील व सुटीला आजोळी आलेली मुले होती.

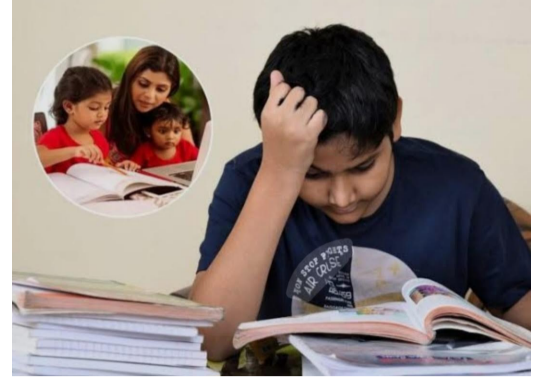
रामायण असल्याने राम लक्ष्मण सिता हनुमान यांना ट्रॅक्टरच्या ट्रॉलीवर उभा केले होते. संत झालेले त्यांच्या पुढून चालत होते. ज्ञानेश्वर झालेल्या मुला बरोबर एक खरोखरचा रेडा घेऊन माणूस ही चालत होता. प्रत्येक चौकात रेड्या मुठी वेद वदविला हा नाट्य प्रसंग दाखविला जात होता. शर्विलने ज्ञानेश्वराची भूमिका सुंदर वठविली होती. राजी मुक्ताबाई झाली होती. अथर्व निवृत्तीनाथ झाला होता. तर लहान अहिरुद्र सोपान झाला होता. गावकऱ्यांनी त्यांचा देखावा व प्रसंग साकारल्या नंतर खूप टाळ्या वाजवून कौतुक करीत होते. त्यांना बक्षिसे देत होते. कुणी विकतचे हार आणून या मुलांना घालत होते. एवढेच काय काही स्त्रिया त्यांच्या पाया देखील पडत होत्या. मोठ्या बायका, आजीबाई पाया पडताना मुलांना संकोचल्या सारखं वाटत होतं.

सकाळी सुरू झालेली दिंडी, दुपारी संपली. मग महाप्रसादाचे जेवण झाले. सर्व मुलांना खास स्टेजवर जेवायला बसवले होते. मुलांनी वेषभूषेसाठी घेतलेल्या परिश्रमाने दिंडी, रामायण कथा याला एका वेगळ्या उंचीवर नेऊन ठेवले होते. महिनाभर रामकथा गावात चर्चिली जात होती. पण त्याहीपेक्षा मुलांचे कौतुक गावात जास्त होत होते.

अपेक्षा असाव्यात, पण ओझं नको

ज्योतिर्मय साहित्य

“अरे, आज निकाल आहे ना? नीट बघ, गेल्या वेळी दोन गुण कमी होते...” घराघरातून एकू येणारा हा संवाद आजकाल पालकांच्या काळजीतून नाही, तर एका अनामिक दडपणातून उमटतो आहे. आजच्या काळात अपेक्षा हा शब्द पालक आणि मुलांमधील नात्याचा एक अत्यंत नाजूक दुवा बनला आहे. आपल्या पाल्याने यशाची उंचुंग शिखरे सर करावीत आणि त्याचं भविष्य सुरक्षित असावं, अशी प्रत्येक पालकाची इच्छा असते. ही भावना नैसर्गिक असली, तरी कधीकधी या अपेक्षांचे रूपांतर नकळत एका अदृश्य ओझ्यात होते आणि त्या ओझ्याखाली मुलांचे निरागस हसू कुठेही हरवलं जातं.

थकलेली असतात, कारण ती स्वतःसाठी नाही तर इतरांच्या अपेक्षांसाठी धावत असतात. खरंतर पालकांनाही दोष देता येत नाही. त्यांनाही समाजाचं दडपण आणि भविष्यातील अनिश्चिततेचं ओझं पेलवं लागतं. पण या सगळ्यात एक गोष्ट लक्षात ठेवणं गरजेचं आहे की, मुलं ही प्रकल्प नाहीत; ती जिवंत व्यक्तिमत्त्वं आहेत. त्यांना प्रेमाने घडवायचं असतं, सक्तीने घडवून आणायचं नसतं. “तू चाल पुढं, पण वाट तुझी तूच निवड” हे सूत्र जर नात्यात खऱ्या अर्थाने रुजलं तर चित्र नक्कीच बदलू शकतं. संवाद हा इथे कळीचा

॥ संस्कृती ॥

मंगेश दोंडकर, पुणे,
मो. - 9890619354

“लहानपण दे गा देवा, मुंगी साखरेचा रवा...” ही ओळ गुणगुणताना जाणवतं की बालपण म्हणजे मोकळं, स्वच्छंद आकाश. पण आज ते आकाश अनेकदा टरवलेल्या चौकटीत बंदिस्त होताना दिसतं. स्पर्धेच्या या युगात पालक मुलांसाठी सुरक्षित वाटा शोधतात. डॉक्टर, इंजिनिअर, अधिकारी ही स्वप्नं केवळ मुलांची नसतात, ती पालकांच्या प्रेमातून आणि काळजीतून जन्म घेतात. पण या सगळ्या गडबडीत मुलांचं स्वतःचं एक छोटंसं, कोवळं स्वप्न मात्र हळूच मागे सरकतं आवाज न करता. “कधी तू स्वतःशी बोललास का, मनाला जरा विचारलंस का” हा प्रश्न मुलांइतकाच पालकांनीही स्वतःला विचारायला हवा. प्रत्येक मूल वेगळं असतं. त्याची स्वप्नं, त्याची आवड आणि त्याची गती सगळंच वेगळं असतं. पण जेव्हा त्याला सतत तुलना, अपेक्षा आणि अजून चांगलं कर या शब्दांनी मोजलं जातं, तेव्हा ते हळूहळू स्वतःपासून दूर जाऊ लागतं. बाहेरून यशस्वी दिसणारी अनेक मुलं आतून कमालीची

मुद्रा आहे. “तू काय होणार?” याइतकाच “तुला कसं वाटतंय?” हा प्रश्नही तितकाच महत्त्वाचा आहे. अपेक्षा जरूर असाव्यात, पण त्या हात धरून चालणाऱ्या असाव्यात. ओझं बनून खांद्यावर बसणाऱ्या नकोत. मुलांना उंच भरारी घेण्यासाठी पंख द्यावेत, पण त्याचबरोबर त्या पंखांना दिशा निवडण्याचं स्वातंत्र्यही द्यावं. शेवटी, यश म्हणजे केवळ मोठं पद किंवा पैसा नाही, तर मनापासून जगलेलं, स्वतःच्या ओळखीचं आणि प्रेमानं भरलेलं आयुष्य आहे. मुलं आपल्याला अभिमान वाटावा म्हणून जगत नाहीत. ती स्वतःचं आयुष्य जगण्यासाठी जन्माला आलेली असतात. हे सत्य जितक्या लवकर आपण स्वीकारू, तितकंच नातं अधिक सुंदर, संवेदनशील आणि खऱ्या अर्थाने समृद्ध होईल.

महावीर गोशाळा द्वारे मनोज बोरा यांचे गोपालन आणि गोपूजन

छायाचित्रात.. अनिल जी मकरीये, इंदरचंद संचेती, मनोज बोरा मामाजी, मिठालालजी कांकरिया, दिलीप जी मुगदिया, मनोज चोपडा, मोहन आहरे, राजू देसरडा, मदनलालजी लोढा, रमेश कांकरिया

ज्योतिर्मय साहित्य

हिंदू जैन आणि बौद्ध तिन्ही धर्मांत गाईला मोठे पवित्र मानण्यात आले आहे, त्यामुळे गोपालन आणि गो पूजन याद्वारे कृषी संस्कृती जोपासली जाते. कृषी संस्कृती आणि ऋषी संस्कृती या दोघांच्या पवित्र संगमातून भारतीय संस्कृतीचा आदर्श शतकांवर शतके जिवंत राहिला आहे. समाजसेवक मामाजी उर्फ मनोज बोरा यांच्या महावीर गोशाळेचे कार्य असेच नवा आदर्श निर्माण करणारे आहे. ज्येष्ठ पौर्णिमेच्या दिवशी त्यांनी शेकडो संभाजीनगर वासियांना गोपालन व गो पूजनाचा प्रत्यय आणून दिला आहे. त्यांच्या कार्याचा हा लेख मोठा बोलका आहे.

सामाजिक आणि आर्थिक मन्वंतर जेव्हा होते तेव्हाच सांस्कृतिक परिवर्तन शक्य होते असे श्री गुरुजी म्हणतात ते खरेच आहे. सामाजिक आणि सांस्कृतिक कार्य हे एका व्यक्तीने शक्य नसते त्यासाठी हजारो हात पुढे यावे लागतात आणि अशा हातांच्या योगदानातूनच मोठी कामे घडतात. उचली तो हरी गोवर्धन गिरी त्यांची बरोबरी कोण करी असे संतांनी म्हटले आहे. गोपालनाचा हा गोवर्धन गिरी उचलण्याची सामर्थ्य मनोज बोरा यांना कसे प्राप्त झाले त्याची कहाणी मोठी उत्कंठावर्धक आणि प्रेरणादायक आहे. त्यातच त्यांच्या कार्याचे वेगळेपण सामावले आहे नव्या जगात नवे आदर्श नवी मूल्ये आणि नवी सामाजिक जीवन प्रणाली आवश्यक आहे त्यातूनच परिवर्तन घडवणे शक्य आहे त्यासाठी सर्वांनी आपले हात पुढे केले आणि योगदान दिले तर मोठी कामे लीलया पार पाडू शकतात. ज्येष्ठ पौर्णिमा हा पवित्र दिवस दर तीन वर्षांनी एकदा येत असतो हा दिवस चांगली कामे

करून सत्कारणी लावावा अशी परंपरा आहे या ज्येष्ठ पौर्णिमा या दिवशी सामाजिक कार्यकर्ते मनोज बोरा उर्फ मामाजी यांनी गोपूजनाचा पवित्र क्षण साधला. कसाई खान्यातून मुक्त करण्यात आलेल्या १६० गाईंना हिरवा चारा प्रदान करण्याचे कार्य शेकडो संभाजीनगरवाशी यांच्या उपस्थितीत पार पडला. १९५८ सालापासून मनोज बोरा यांनी गोपालनाचा ध्यास घेतला त्यांनी १९५८ साली महावीर गोशाळा स्थापन केले. आज २०२६ मध्ये या गोशाळेत साडेसहाशे पेक्षा अधिक गाई समाधानाने नांदत आहेत. संभाजीनगर वासियांनी त्यांच्या या सेवा कार्याचा प्रत्यक्ष अनुभव दरवर्षी अनेक उपक्रमांच्या निमित्ताने घेतला आहे. ज्येष्ठ पौर्णिमा या दिवशी सुद्धा गोशाळेत समाविष्ट झालेल्या १६० पेक्षा अधिक गाईंचे दर्शन घेण्यासाठी संभाजीनगरच्या कानाकोपऱ्यातून कितीतरी नागरिकांनी हजेरी लावली आणि आपल्या कर्तृत्वाची साक्ष दिली. गोसेवा हे पुण्य कर्म

मनोज बोरा उर्फ मामाजी सिडको वासियांची आडली नडलेली कामे मोठ्या निष्ठेने करतात त्यांना मान अपमान सन्मानाची परवा नाही त्यांना फक्त हवे असते कामाचे समाधान त्यामुळे त्यांना फक्त कुठे काही घडल्याचे कळले की सामान्य माणसाच्या सुखदुःखात समरस होण्यासाठी तेथे मामाजी धावलेच म्हणून समजा. कुठे झुनेज चोकअप झाले काय किंवा कुठे पाण्याचा नळ फुटला काय लोक त्यांच्याकडे धाव घेतात आणि मामाजी तेथे पोहोचतात. आणि झोपलेल्या सरकारी यंत्रणेला जागे करतात. हे काम मोठ्या निष्ठेने आणि मोठ्या प्रेमाने करतात. त्यामुळे त्यांना समाधान मिळते आणि या समाधानातून त्यांना यशाचा मार्ग दिसू लागतो. समाजसेवेच्या बाबतीत पैशाचा विचार न करता चांगली कामे करावी लागतात आणि ही कामे लोकांसमोर ठेवली असता लोकच त्या पुण्यकर्मास प्रतिसाद देतात या सूत्रानुसार मामाजींच्या गोपालन गो पूजन या उपक्रमास संभाजीनगर करंजी आणि सिडको वाशी यांनी भरभरून प्रतिसाद दिला आहे ही गोष्ट लक्षात घेतली पाहिजे.

प्रा. डॉ. वि. ल. धारकर
मोबाईल नं. 9225313592
ई-1108, कल्पतरू,
ग्लोरिया ग्रेस,
बावधन, पुणे

गो सेवेचा आदर्श खरा सिडको चौकातून चिकलठाणा

विमानतळाकडे जाताना उजव्या बाजूला मोठा आश्रम लागतो तेथे सुंदर शेड उभारले आहे आणि त्याखाली साडेसहाशे गाधी एकत्रपणे नांदत आहेत त्यांना दररोज शेकडो हिरव्या चाऱ्याच्या पॅड्या दिल्या जातात अनेक दानशूर आपल्या लेखी सूनासह सहकुटुंब सहपरिवार तेथे पोहोचतात आणि त्या गाईंना स्वहस्ते हिरवा चारा खाऊ घालतात गाईंचा हा सारा परिवार सांभाळणे सोपे काम नाही त्यासाठी दररोज हजारो रुपयाची व्यवस्थापन करावे लागते परंतु देव तारी

संतभूमीमध्ये अशी लोककल्याणाची कामे गेल्या हजार वर्षांपासून अव्यातपणे चालू आहेत येथेच संतश्रेष्ठ ज्ञानेश्वर नामदेव एकनाथ रामदास इत्यादींनी लोकसेवेचा आदर्श निर्माण केला आणि ही पवित्र परंपरा मामाजी मोठ्या निष्ठेने पुढे नेत आहे त्यांचे हे सेवा कार्य पाहता जगाच्या कल्याणा संतांच्या विभूती देह कष्टविते उपकार या संत तुकारामांच्या वचनाची आठवण येते इवलेसे रोप लाविलेले द्वारी तयाचा वेलू गेला गगनावरी या ज्ञानदेवांच्या वचनाप्रमाणे गोशाळेच्या रूपाने संभाजीनगर समाजसेवेचा मोगरा फुलला आहे आणि हा मोगऱ्याचा सुगंध शेकडो संभाजी नगरवासी यांना दररोज मिळत आहे त्याचे श्रेय जाते मनोज बोरा यांना संभाजीनगर च्या ग्रामीण भागातून आलेले आणि कामगार चौकात उभे असलेले मामाजी त्यांच्या रथासह लोकसेवेसाठी तत्पर असतात आणि ते मोठ्या लगबगीत कुठे चालले आहेत असे विचारले असता त्यांच्या उत्तरात असे येते की गोशाला जाके आया आता तिथे नवीन १६० जाई समाविष्ट झाले आहेत त्यासाठी सेवा करायची जागड चालू आहे एवढे मोठे काम अंगावर घेण्यासाठी हिम्मत लागते पण लोकाश्रय असल्यामुळे आणि मित्र प्रेमाचा वर्षाव असल्यामुळे मामाजी ना या गोपालनात आणि गोपूजनात कधीच काही अडचण येत नाही त्यामुळे ते अव्यहातपणे यशस्वी शिखराकडे वाटचाल करत आहेत

गोपालन आणि गोपूजन मामाजी मी चालविलेली महावीर गोशाळा सतत वाढत आहे कसाही खाण्यातून सुटका करण्यात आलेल्या कितीतरी गाईंचा त्यांच्या आश्रमात रोज प्रवेश होतो आहे आणि मामाजी या गाईंचे पालन मोठ्या निष्ठेने करत आहे भारतीय कृषी संस्कृती आणि ऋषी संस्कृतीमध्ये गोमातेला फार महत्त्वाचे स्थान आहे कारण शेतजमिनीतील कस सुधारण्याचा उपक्रम असो किंवा सेंद्रिय शेतीचे प्रकल्प असोत या सर्व बाबतीत गोमातेचे महत्त्व अनन्यसाधारण आहे हे लक्षात घेऊन गोपालन आणि गो पूजन या दोन्ही दृष्टीने त्यांनी एक नवा आदर्श निर्माण केला आहे नदी अखंडपणे वाहते आणि वाहताना वाळूच्या कणावर मागे सोन्याचे कणही ठेवते मामाजींच्या कार्याचा हा आदर्श प्रत्येक संभाजीनगरवासीयाला अभिमान वाटावा असाच आहे मामाजींचे हे काम पाहून राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे जेष्ठ कार्यकर्ते अतुल दिली नाही त्यांच्या निवासस्थानी पोहोचले आणि त्यांनी मामाजी च्या कार्याची सर्व माहिती घेतली अशा या लोकाभिमुख लोक कल्याणकारी समाजसेवेकामाची लौकिक सर्वदूर पसरत आहे त्यांच्या सेवेमध्ये कुठेही अहंकाराचा स्पर्श नाही तन-मन-धन सर्वस्वाचे समर्पण करून ते गोसेवा करत आहेत आणि अपूर्व पुण्यकार्यास शेकडो लोकांना सहभागी करून घेत आहे हीच त्यांच्या कार्याची खरी फलश्रुती होय.

संतभूमीतला प्रेरक आदर्श मराठवाडा ही संत भूमी आहे या